

Україна:

події,
факти,
коментарі

2012 № 22

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

Для керівників та працівників інформаційних структур на місяць
№ 22 2012

Засновник

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Головний редактор

О. Онищенко, академік НАН України

Редакційна колегія:

В. Горвий, заступник головного редактора

Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації

Т. Гранчак, заввідділу політологічного аналізу

Н. Вітушко, заввідділу електронних технологій обробки інформації

Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів

Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова

Видається з 01.01.1998 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію

КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Виходить двічі на місяць

Матеріали друкуються українською та російською мовами

Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати тексти

Передрук – тільки з дозволу редакції

Адреса редакції:

НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-25-48, (044) 525-61-03

E-mail: siaz@pochta.ru

www.nbu.gov.ua/siaz.html

ЗМІСТ

Коротко про головне

Близькосхідні візити Президента України В. Януковича	4
--	---

Аналітика

Тарасенко Н. Закон про всеукраїнський референдум в оцінках політиків та експертів	10
Медведева В. Новые правила избрания спикера парламента	22
Кулицький С. Проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності українського машинобудування за умов кризових процесів у світовій економіці <i>(Початок. Продовження в наступному випуску)</i>	26
Горовая С. Анализ проблемы вступления Украины в Таможенный союз в политических интерпретациях	37
Якименко Ю. Ход и перспективы сотрудничества Украины и России в сфере атомной энергетики	44
Рябоконе С. Турецкая политика и украинские интересы	50
Горенко Т. Страхование сельхозпродукции: реальность и перспективы под угрозой срыва	59

Наука-суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....	67
Перспективні напрями розвитку української науки.....	72
Діяльність науково-дослідних установ.....	72
Аерокосмічна і авіаційна галузі.....	75
Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань.....	75
Альтернативні джерела енергії.....	76
Інформаційні технології.....	77
Питання екології та уникнення техногенних катастроф.....	78
Охорона здоров'я.....	79
Наука і влада.....	80

Близькосхідні візити Президента України В. Януковича

Офіційний візит до Об'єднаних Арабських Еміратів

25–27 листопада Президент України В. Янукович здійснив офіційний візит до Об'єднаних Арабських Еміратів.

У столиці країни м. Абу-Дабі відбулися переговори В. Януковича з Президентом Об'єднаних Арабських Еміратів шейхом Халіфою бін Заїдом Аль Нагаяном у розширеному складі, під час яких були обговорені питання двосторонньої співпраці. «Ми вважаємо Об'єднані Арабські Емірати важливим партнером у розвитку торговельно-економічних відносин на Сході», – сказав глава Української держави. Президент Об'єднаних Арабських Еміратів шейх Халіфа бін Заїд Аль Нагаян наголосив, що Україну та ОАЕ пов'язують гарні відносини і їх необхідно розвивати. «Ваш візит розширить аспекти двостороннього співробітництва», – сказав Президент ОАЕ. Він висловив сподівання, що обмін візитами між високопосадовцями обох країн буде й надалі продовжуватися.

Після переговорів у розширеному складі відбулася зустріч президентів у форматі «віч-на-віч».

Також відбулася зустріч Президента України зі Спадкоємним Принцем Абу-Дабі, заступником головнокомандувача Збройними силами ОАЕ, шейхом Мохаммедом бін Заїдом Аль Нагаяном.

Україна й Об'єднані Арабські Емірати домовилися співпрацювати в правовій сфері, а також в авіації, освіті і спорті. Зокрема, у присутності В. Януковича та Халіфи бін Заїди Аль Нагаяна відбулася церемонія підписання таких двосторонніх документів:

– *Договору між Україною та Об'єднаними Арабськими Еміратами про взаємну правову допомогу в кримінальних справах.*

Договір передбачає створення правових підстав для ефективного співробітництва компетентних органів обох держав у кримінальних справах. У договорі визначається механізм взаємодії судів, органів прокуратури та інших компетентних органів України та ОАЕ щодо запобігання та розслідування злочинів, а також здійснення заходів із конфіскації майна і доходів, одержаних злочинним шляхом.

– *Договору між Україною та Об'єднаними Арабськими Еміратами про взаємну правову допомогу в цивільних та комерційних справах.*

Укладання договору створює ефективний міждержавний механізм правового захисту громадян сторін, надаючи можливість вільно звертатися до суду та

інших компетентних органів України й ОАЕ, подавати позови та захищати свої права та інтереси в цивільних справах.

– Договору між Україною та Об'єднаними Арабськими Еміратами про видачу правопорушників.

Договір регламентує порядок співробітництва компетентних органів України й ОАЕ з метою притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку стосовно осіб, які намагаються ухилитися від відповідальності за скоєні злочини і перебувають на території однієї з держав.

– Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Об'єднаних Арабських Еміратів про повітряне сполучення.

Угода створює правову основу для здійснення регулярних авіаперевезень між Україною та ОАЕ, зокрема, визначає порядок регулювання міжнародних польотів і призначення авіапідприємств, передбачає взаємне визнання посвідчень членів екіпажу, встановлює умови надання та скасування дозволів авіапідприємствам на виконання регулярних польотів, а також надає можливість авіапідприємствам укладати комерційні домовленості щодо здійснення перевезень зі спільним використанням кодів, у тому числі з авіапідприємствами третьої країни.

– Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки, молоді і спорту України та Міністерством вищої освіти і наукових досліджень Об'єднаних Арабських Еміратів про співробітництво в галузі вищої освіти і наукових досліджень.

Укладання меморандуму створює правову основу для співробітництва між установами та організаціями України та ОАЕ в галузі вищої освіти та наукових досліджень шляхом взаємного обміну досвідом, науковою інформацією, навчальними програмами, викладацькими матеріалами тощо.

– Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України і Генеральною адміністрацією молоді і спорту Об'єднаних Арабських Еміратів у сфері спорту.

Укладання меморандуму створює необхідні правові умови для розвитку двосторонніх українсько-еміратських відносин у галузі фізичної культури і спорту, зокрема співробітництва центральних органів виконавчої влади, відповідальних за формування та реалізацію державної політики у сфері спорту в Україні та ОАЕ, а також неурядових спортивних організацій, клубів, федерацій.

В. Янукович також узяв участь у роботі спільного українсько-еміратського бізнес-форуму в Абу-Дабі.

У своєму виступі Президент України заявив, що Україна розглядає співробітництво з Об'єднаними Арабськими Еміратами як один зі стратегічних напрямів зовнішньоекономічної політики України в регіоні Близького Сходу. Він висловив переконання, що Україні та ОАЕ насамперед слід зосередити увагу на здійсненні активних заходів для нарощування обсягів дво-

сторонньої торгівлі, диверсифікації та вдосконалення структури експортно-імпортних операцій.

Глава держави зазначив, що пріоритетом у двосторонніх відносинах на нинішньому етапі має стати реалізація спільних проектів, насамперед, у таких сферах, як енергетика, авіабудування, суднобудування, металургія, промислове та сільськогосподарське машинобудування, хімічна і видобувна промисловість. Обопільно вигідною, за його словами, могла б стати також українсько-еміратська взаємодія у сферах науки і техніки, будівництва транспортної інфраструктури, сільського господарства, освіти й туризму.

В. Янукович наголосив, що Україна приділяє особливу увагу зміцненню енергетичної незалежності, у тому числі за рахунок реалізації програми диверсифікації джерел і шляхів поставок енергоресурсів. «У цьому контексті нафтогазова сфера є пріоритетним сектором взаємовигідного партнерства між Україною та Об'єднаними Арабськими Еміратами», – сказав він.

Україна, зазначив Президент, зацікавлена в налагодженні співпраці в проектуванні та виготовленні в інтересах Еміратів супутників дистанційного зондування Землі та супутникових систем для наукових досліджень. В. Янукович додав, що українські компанії мають необхідний досвід і потужності для будівництва масштабних транспортних об'єктів в Еміратах, зокрема, залізниць, метрополітену та відповідної інфраструктури. На переконання глави держави, ще одним з перспективних напрямів двосторонньої співпраці, ураховуючи світову продовольчу кризу, є агропромисловий комплекс. Глава держави наголосив, що ОАЕ зацікавлені в розвитку відновлювальних джерел енергії. «Україна сьогодні запропонувала будівництво сонячних електростанцій “під ключ” і будівництво вітроелектростанцій. Ми вважаємо, що у нас тут є велика перспектива», – сказав він.

До складу української делегації на чолі з президентом Українського союзу промисловців (УСПП) і підприємців, депутатом парламенту А. Кінахом увійшли голова ради директорів підприємства «Мотор Січ» В. Богуслаєв, керівник компанії Ukrlandfarming PLC О. Бахматюк, почесний президент агрофірми «Новий шлях» А. Криворучко, гендиректор Харківського державного авіаційно-виробничого підприємства А. М'ялиця та інші бізнесмени.

Загалом же головне питання порядку денного форуму – презентація інвестиційних принад України. «Водночас ми готові запропонувати своїх фахівців для зведення стратегічних об'єктів в Еміратах», – заявив президент УСПП А. Кінах.

В інтерв'ю представникам українських ЗМІ в столиці ОАЕ Абу-Дабі Президент України висловив переконання, що нинішній українсько-еміратський бізнес-форум сприятиме створенню умов та можливостей для співпраці бізнесу двох країн. «Безперечно, візити Президента України до Об'єднаних Арабських Еміратів та Держави Катар (27–28 листопада) нададуть імпульсу подальшому поглибленню двостороннього політичного діалогу з країнами

Перської затоки, а також сприятимуть активізації співробітництва в торговельно-економічній, інвестиційній, енергетичній, аграрній, науково-технічній та інших галузях, що становлять взаємний інтерес», – прогнозує радник глави держави, керівник Головного управління з питань міжнародних відносин Адміністрації Президента А. Гончарук.

Насамкінець слід зазначити, що Об'єднані Арабські Емірати в загальній заяві за підсумками офіційного візиту В. Януковича в Абу-Дабі оголосили, що відкриють Посольство ОАЕ у Києві (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (www.president.gov.ua). – 2012. – 26.11).

Офіційний візит до Держави Катар

27–28 листопада Президент України В. Янукович перебував у Державі Катар з офіційним візитом.

27 листопада у м. Доха під головуванням Президента України В. Януковича та Еміра Держави Катар шейха Хамада бін Халіфи Аль Тані відбулися переговори делегацій України та Катару в розширеному складі.

Сторони обговорили широкий спектр питань економічної співпраці. Президент України та Емір Катару наголосили на важливості започаткування роботи Спільної міжурядової українсько-катарської комісії з економічного, торговельного та технічного співробітництва. В. Янукович і шейх Хамад бін Халіфа Аль Тані також відзначили актуальність постійно діючого українсько-катарського бізнес-форуму.

Крім того, Президент України зустрівся з Прем'єр-міністром, міністром закордонних справ Держави Катар шейхом Хамадом бін Джасім бін Джабер Аль Тані, з яким обговорив актуальні питання двосторонньої співпраці.

Під час зустрічі глава Української держави та керівник уряду Катару, зокрема, говорили про перспективи співпраці в аграрній, енергетичній, металургійній, авіаційній сферах.

У контексті досвіду України щодо успішного проведення чемпіонату Європи з футболу 2012 р. ішлося також про перспективи співпраці в питанні підготовки Катару до проведення чемпіонату світу з футболу 2022 р.

В. Янукович і шейх Хамад бін Джасім бін Джабер Аль Тані також відзначили активну підготовку візиту Прем'єр-міністра Катару до України, яка зараз ведеться. «Ми бачимо вас своїми партнерами і готові надати вичерпну інформацію для налагодження нашої ефективної співпраці», – сказав під час зустрічі Президент.

У свою чергу Прем'єр-міністр Катару відзначив «дуже хороші переговори», які відбулися між главою Української держави та Еміром Держави Катар. За словами шейха Хамада бін Джасіма бін Джабера Аль Тані, Емір Катару налаштований на поглиблення відносин з Україною.

Під час презентації національних проектів та інвестиційних можливостей Української держави, яка пройшла у м. Доха, В. Янукович наголосив на тому,

що важливою та перспективною складовою співпраці України і Катару є аграрна сфера. Президент звернув увагу на конкретну взаємодію, яка вже розпочалося на цьому напрямі. Зокрема, під час офіційного візиту Прем'єр-міністра України М. Азарова до Катару у травні 2012 р. сторони досягли домовленості щодо будівництва зернового терміналу в Катарі, а також вирощування фуражного ячменю на території Української держави. «Сьогодні в рамках цього заходу буде представлено низку перспективних проєктів в аграрній сфері – національні проєкти “Зелені ринки”, “Зерно України та “Відроджене скотарство”», – додав глава держави.

Окрему увагу катарської сторони Президент звернув на національний проєкт «Якісна вода», який є особливо актуальним у контексті забезпечення громадян якісною питною водою. «У п'яти містах України вже розгорнуто встановлення систем очистки і доочистки води за унікальною технологією... Знаю, наскільки важливим для вашої держави є питання отримання якісної питної води», – сказав В. Янукович. Президент запросив катарських інвесторів до співпраці в цій важливій темі.

Україна також сподівається на успішну співпрацю з катарськими інвесторами у реалізації національних проєктів, які стосуються медичної сфери, зазначив В. Янукович. Зокрема, цікавою для інвесторів Катару, на думку Президента України, буде участь у реалізації проєкту ІнтерМедікалЕкоСіті, у рамках якого Державне агентство з інвестицій підтримало унікальну методику лікування хворих на церебральний параліч українського вченого В. Козьявкіна. Президент нагадав, що саме ця методика поставила на ноги тисячі дітей, у тому числі з Катару. «У партнерстві з катарськими інвесторами ми розраховуємо створити Міжнародний медико-реабілітаційний центр з унікальною технологією лікування на узбережжі Азовського моря», – сказав глава держави.

Також у своєму виступі під час презентації у Катарі національних проєктів та інвестиційних можливостей України В. Янукович наголосив на тому, що будівництво LNG-терміналу є одним із засобів посилення енергетичної незалежності України та висловив сподівання, що одним із важливих постачальників сировини для нового терміналу стане Катар – найбільший експортер зрідженого газу у світі. «Знаю, що представники Національного проєкту “LNG-термінал” вже ведуть предметні переговори з компанією Qatargas щодо постачання сировини в Україну», – сказав глава держави.

В інтерв'ю представникам ЗМІ в Катарі Президент України висловив переконаність у тому, що Україна та Катар успішно вирішать питання поставок до нашої держави катарського газу. «Ми зараз перебуваємо в робочому процесі», – сказав глава держави. Відповідаючи на запитання щодо домовленості з турецькою стороною про пропуск катарського газу через її територію, Президент зазначив, що сьогодні три країни працюють над практичним вирішенням цього питання. «У нас є надія, є ентузіазм. Ми знайдемо всі необхідні рішення», – запевнив В. Янукович. Також Президент

України запросив представників ділових кіл Катару долучитися до участі в реалізації національного проекту «Олімпійська надія-2022». «Ми маємо спортивні амбіції на 2022 р. – провести в Україні Зимові Олімпійські ігри. Для цього існують унікальні природні можливості», – сказав глава держави. Водночас, додав він, ще потребує створення відповідна туристично-спортивна індустрія – і саме з цією метою започаткований проект «Олімпійська надія-2022». «Закликаю катарський бізнес подумати над реалізацією цього проекту разом з нами», – сказав В. Янукович.

Загалом же український Президент представив 17 національних проектів для інвестування. Він запевнив, що українська влада надає й надаватиме повну підтримку в реалізації започаткованих в Україні національних проектів. «Як Президент України гарантую, що така позиція залишатиметься незмінною», – запевнив глава держави.

В. Янукович запросив представників катарського бізнесу відвідати Київ 7 грудня цього року для участі у II Міжнародній інвестиційній конференції. «Закликаю вас не втрачати нагоду відкрити для себе Україну», – сказав він.

У цьому контексті він нагадав, що понад два роки тому в Україні було розпочато реалізацію програми широкомасштабних реформ, важливою складовою якої є вдосконалення інвестиційного процесу. «Нами було визначено ключові пріоритетні сфери економіки, які є привабливими для інвестицій. Це, передусім, енергетика (як традиційна, так і альтернативна), інфраструктура та сільське господарство. У цих галузях Україна є глобальним гравцем та відіграє значну роль у світовій економіці», – сказав глава держави. За його словами, на кожному із зазначених напрямів започатковано реалізацію масштабних національних проектів, які мають особливу підтримку з боку держави. «І саме ці проекти можуть становити практичний інтерес для ваших інвестицій», – наголосив В. Янукович.

Президент також поінформував, що Україна зацікавлена в участі в будівництві об'єктів інфраструктури в Катарі у рамках підготовки цієї держави до проведення чемпіонату світу з футболу в 2022 р. «Це цікаво для нашого бізнесу», – сказав В. Янукович представникам ЗМІ в Катарі. Він зазначив, що питання участі української сторони у цьому проекті було серед тем, які обговорювалися під час переговорів з керівництвом Катару. «Ми з радістю поділимося нашим досвідом», – додав В. Янукович.

У присутності Президента України також було підписано Меморандум про взаєморозуміння між Торговельно-промисловою палатою Катару і Державним агентством з інвестицій та управління національними проектами України. Як зазначив В. Янукович, Україна та Катар активно працюють над розширенням договірно-правової бази для подальшої розбудови двосторонніх відносин. Глава Української держави відзначив важливість контактів, які відбуваються протягом останнього часу між країнами на високому та найвищому рівні. «Ми думаємо під час візиту Прем'єр-міністра Катару в Україну підписати цілу низку документів, які розширять нашу договірно-правову базу», – сказав він. Президент повідомив, що під час переговорів із

керівництвом Катару були визначені основні напрями розвитку співпраці, за якими можна найближчим часом розпочати практичні кроки. Ідеться, зокрема, про енергетику, агропромисловий комплекс, військово-технічну співпрацю, інфраструктурні проекти.

За словами глави держави, під час переговорів Україна і Катар обмінялися пропозиціями, які можуть бути предметом взаємного інтересу. «Сьогодні створені робочі групи, які починають виконувати ці доручення. Дуже важливо, що динаміка вже зараз досить серйозна», – додав Президент.

В. Янукович наголосив, що до цієї роботи залучені як державні органи, так і представники бізнесу. За словами Президента, державні структури працюватимуть на рівні відповідних міждержавних комісій і підкомісій, а бізнес – у рамках бізнес-форумів, налагодження контактів та реалізації конкретних проектів (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (www.president.gov.ua).* – 2012. – 27.11;28.11).

Аналітика

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Закон про всеукраїнський референдум в оцінках політиків та експертів

Референдум, як одна з форм народного волевиявлення, є невід’ємною частиною забезпечення демократичного управління державними справами в Україні. Правовою основою проведення референдумів є Конституція України (розділ III) та Закон України «Про всеукраїнський і місцевий референдуми» від 3 липня 1991р. Пострадянська історія проведення референдумів в Україні розпочинається із всеукраїнського референдуму щодо підтвердження Акта проголошення незалежності України, прийнятого Верховною Радою України 24 серпня 1991 р. Цей референдум відбувся 1 грудня 1991 р. і відзначився майже одностайною підтримкою громадянами України її незалежності.

У 1993 р. Верховна Рада України ініціювала всеукраїнський референдум про довіру (недовіру) Президентові України та Верховній Раді України, відповідно до чого було прийнято рішення, оформлене Постановою «Про проведення всеукраїнського референдуму щодо довір’я (недовір’я) Президенту, Верховній Раді України» від 17 червня 1993 р.

Таке рішення ВР було викликане тим, що Президент Л. Кравчук ініціював випуск майнових облігацій для отримання зовнішніх кредитів під заставу

майна підприємств України. Згодом політична криза була розв'язана шляхом призначення дострокових виборів ВР (на березень 1994 р.) та Президента України (на липень 1994 р.).

Тема референдуму знайшла своє продовження в 1996 р. у зв'язку з драматичними подіями навколо прийняття нової Конституції України. Шукаючи вихід з довготривалого протистояння законодавчої та виконавчої гілок влади, Президент України 26 червня 1996 р. видав Указ «Про проведення всеукраїнського референдуму з питання нової Конституції України». Відповідно до Указу, який суперечив вимогам чинного законодавства, всеукраїнський референдум було призначено на 25 вересня 1996 р.

Однак 28 червня 1996 р. Верховна Рада ухвалила Конституцію України і в той самий день прийняла Постанову «Про Указ Президента України “Про проведення всеукраїнського референдуму з питання прийняття нової Конституції України”», у якій запропонувала Президенту відкликати згаданий Указ. 1 липня 1996 р. Л. Кучма підписав Указ «Про визнання таким, що втратив чинність, Указу Президента України від 26 червня 1996 р.», таким чином, завершивши конституційно-референдумну конфронтацію з ВР.

16 квітня 2000 р. відбувся всеукраїнський референдум за народною ініціативою, на який було винесено питання реформування системи державного управління, серед яких: розширення можливостей Президента України щодо достроково припинення повноважень Верховної Ради, обмеження недоторканості народних депутатів, зменшення загальної кількості народних депутатів України із 450 до 300, необхідність формування двопалатного парламенту в Україні. Референдум мав характер консультативно-дорадчого опитування (консультативний референдум, ст. 46 Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми»), оскільки конкретний порядок внесення змін до Основного закону України визначений розділом XIII Конституції України.

Загалом у голосуванні взяло участь 79 % громадян України. З них на перше питання ствердно відповіли 85 % громадян, що взяли участь у референдумі. Друге питання підтримали 89 %, третє – 90 %, четверте – 82 %.

Після підбиття підсумків референдуму Президент України вніс до Верховної Ради законопроект про внесення змін до Основного закону України. Глава держави запропонував змінити три статті Конституції відповідно до запитань, сформульованих у бюлетенях. Проблема двопалатного парламенту запропоновано обговорити попередньо у робочій групі з представників законодавчої та виконавчої гілок влади.

Однак реальні кроки з реалізації підсумків референдуму виявилися дуже складними з юридичної точки зору. Так, у ст. 44 Закону про всеукраїнський референдум сказано, що закони і рішення, прийняті на референдумі, після офіційного опублікування ЦВК підсумків волевиявлення повинні діяти і на пряму вноситися в законодавче та правове поле. Проте у відповідному

рішенні Конституційного Суду наголошується на необхідності затвердження парламентом усіх рішень, прийнятих на референдумі.

Оскільки відповідні зміни до законодавства так і не було внесено Верховною Радою, проголосовані на референдумі питання були зведені на рівень соціологічного опитування.

Труднощі з втіленням у життя підсумків референдуму 2000 р. актуалізували проблему зміни законодавства щодо проведення референдумів в Україні. Слід зауважити, що різні склади ВРУ неодноразово робили спроби виправити цю ситуацію. Найпомітнішою з них стала ініціатива народного депутата від Партії регіонів Д. Шпенова, який у квітні 2010 р. запропонував до розгляду парламенту свій законопроект про референдум. У червні того ж року законопроект був прийнятий у першому читанні, а в липні, після дискусій у залі пленарних засідань, – відкладений для повторного другого. На той час Верховна Рада вважала, що в законопроекті є ряд положень, які суперечать Конституції, задля виправлення яких до повторного другого читання надійшло 1023 пропозиції народних депутатів. Проте поправки так і не були враховані, а законопроект не був проголосований у другому читанні.

З огляду на це досить несподіваним стало повернення до розгляду законопроекту Д. Шпенова Верховної Ради VI скликання в останні дні своєї роботи. 6 листопада за нього віддали свої голоси 265 депутатів, причому документ голосувався у редакції першого читання, незважаючи на нагадування опозиції про те, що проект уже намагалися розглянути в другому читанні, його оцінили не всі комітети і опускати більше тисячі поправок не можна. «Я хотів би нагадати, що законопроект про всеукраїнський референдум уже розглядався у другому читанні, а не в першому. Тому повернення до редакції першого читання неможливо... Я хочу нагадати, що тоді Верховна Рада погодилася з тим, що частина норм не відповідає Конституції України, і саме тому законопроект був повернутий на повторне друге читання», – заявив «нунсівець» Ю. Ключковський.

Представники більшості пояснили екстрене прийняття закону про референдум турботою про інтереси народу і народовладдя. «Механізм референдуму широко використовується в демократичних країнах, коли народ безпосередньо приймає рішення. На жаль, у нас такого механізму немає і ми повинні не відставати від європейських країн, якщо ми туди дійсно йдемо», – підкреслив координатор більшості «регіонал» М. Чечетов.

Автор законопроекту депутат Д. Шпенюв, пояснюючи свою ініціативу, відзначив на сайті ПР: «Прикладом неспроможності діючого закону є референдум 2000 р., результати якого не були втілені в життя. Референдум, який, згідно з Конституцією, є однією з форм безпосередньої демократії, був зведений до рівня масштабного соціопитування». Відповідно, кінцева мета Закону «Про всеукраїнський референдум», – зробити наслідки таких плебісцитів нормами прямої дії, що не потребують додаткових рішень парламенту.

Голова парламентської фракції Партії регіонів О. Єфремов заявив, що закон про всеукраїнський референдум дасть можливість владі приймати рішення відповідно до думки народу, а не окремих політиків. «У будь-якій цивілізованій країні в питаннях, які стосуються більшої частини населення, влада радиться з народом. І у нас теж повинен бути механізм, який допоможе здійснювати цей процес. І одним з таких механізмів є саме референдум, який дозволить владі приймати рішення, виходячи з того, як висловилися люди на референдумі», – пояснив О. Єфремов. Також він додав, що Президент України В. Янукович підтримує ухвалення закону про всеукраїнський референдум. «І я думаю, що він його підпише», – сказав політик.

Позитивно оцінив прийняття Верховною Радою закону про всеукраїнський референдум лідер Громадського руху «Український вибір» В. Медведчук. «Прийняття Верховною Радою України Закону про всеукраїнський референдум вважаю першим кроком на шляху до реалізації гасла Руху “Український вибір” “Країною керуєш ти!”» – написав В. Медведчук на своїй сторінці у Facebook.

Утім, опозиція вважає, що законопроект написано не для ефективності народовладдя, а для того, хто визначатиме тему референдуму, – Президента. У заяві ВО «Батьківщина» з цього приводу йдеться, що проект Д. Шпенюва голосувався «під шумок», і вочевидь саме в такий спосіб В. Янукович хоче провести зміни Конституції задля свого ймовірного переобрання в парламенті. Тому за пропозицією М. Томенка «бютівці» зареєстрували проект постанови про скасування рішення про прийняття закону про референдум у цілому з порушеннями Конституції і Регламенту.

Партія УДАР заявила, що закон про референдум має бути в списку документів, скасування яких повинна домагатися опозиція в наступному парламенті. «Очевидно, що Україні необхідно прийняти закон про всеукраїнський референдум, тому що саме референдум є можливістю для народу, як джерела влади, впливати на прийняття важливих для країни рішень – як на державному, так і на регіональному рівні. Але цей закон про референдум, прийнятий нинішнім парламентом, є таким же непрофесійним і недосконалим, як і закон про вибори», – йдеться в заяві партії.

На думку авторів заяви, у законі «погано виписані, непрофесійно представлені норми. Є багато застережень щодо того, як формуються ініціативні групи, як встановлюються потім результати референдуму, як уникнути адміністративного ресурсу».

«Ударівці» не виключають, що закон про референдум прийнятий з однією метою – спробувати через сфальсифікований референдум протягнути потрібні владі зміни до Конституції України, зокрема, зміни форми правління в державі, зовнішнього вектора країни, мови.

Також у партії впевнені, що Верховна Рада, яка «доживає останні дні», не має морального права приймати важливі для суспільства закони, тим більше,

якщо їх розробляли без належного професійного рівня та експертної підтримки фахівців.

Ще у 2010 р. головне занепокоєння опозиціонерів з приводу ініціативи Д. Шпенюва пояснювалося побоюваннями через скорочення законодавчої ролі парламенту. Стаття 15 проголосованого акта припускає, що на референдумі за народною ініціативою можуть розглядатися поправки до Конституції (аж до нової редакції) і практично будь-які закони. При цьому ст. 95 практично відмовляє в участі у цьому процесі Верховній Раді. «Результати народного волевиявлення на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою є остаточними і не потребують затвердження чи схвалення будь-якими органами державної влади», ідеться в п.1. Далі в статті вказано, що будь-які такі зміни набирають чинності автоматично з моменту оголошення результатів референдуму.

Саме ця особливість законопроекту привела до того, що у 2010 р. опозиція чекала скасування політреформи-2004 всенародним волевиявленням за новими правилами. Як відомо, тоді питання вирішив Конституційний Суд. Однак саме повернення до специфічної ідеї показує, що закон може знайти нові варіанти для застосування.

Нині основною претензією до тексту документа залишається широке трактування народовладдя в рамках референдуму. Якщо закон набере чинності, українці отримають дієве право висловлюватися з питань Конституції, території, прийняття, скасування та переписування законів, та й у цілому – з будь-якого питання, не забороненого законодавством (зокрема, Основний закон не дозволяє проводити референдуми з приводу амністії або формування бюджету). При цьому ініціаторами референдумів можуть бути парламентарії і народ.

Багато запитань до закону про референдум і у політологів. Як вважає голова правління Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенко, новий закон про референдум, у принципі, потрібен, бо старий уже морально застарів і потребує суттєвого оновлення. Але чому такий закон ухвалили саме зараз, швидко і без обговорення, важко сказати.

«На мій погляд, коли йдеться про ухвалення конституційних змін або нової редакції Конституції, нічого поганого немає, щоб за це проголосували на референдумі. Інша річ, що є конституційна процедура, зазначена в Основному законі, і якщо голосування на референдумі відбувається після того, як проголосували народні депутати, – все буде гаразд. А от замінити голосування у Верховній Раді референдумом, на мій погляд, не зовсім коректно. Потрібна система стримування противаг. Потрібне і волевиявлення парламентаріїв, і воля виборців», – підкреслює експерт.

Водночас В. Фесенко «з великим скепсисом» дивиться на той факт, що можна проголосувати процедуру обрання Президента в парламенті шляхом референдуму. Він констатує, що в українському суспільстві дуже популярна ідея прямих виборів Президента, абсолютна більшість не хоче відмовлятися

від свого права визначати Президента країни. Тому затвердити процедуру його обрання парламентом можна лише шляхом масових фальсифікацій, що може спричинити серйозну політичну кризу.

Політолог не виключає, що «у партії влади є певні політтехнологічні заготовки на найближче майбутнє. Можливо, якісь рішення хочуть провести шляхом всеукраїнського референдуму, або ж використати механізм всеукраїнського референдуму для тиску на парламент. Справді, це багатьох здивувало, чому саме зараз цей закон ухвалили. Можливо, це сталося випадково, просто черга дійшла до нього. Але можливо, що справді є якийсь сценарій, про який ми зараз не здогадуємося», – припускає В. Фесенко.

Не виключено, що закон про референдум потрібен нинішній владі для мобілізації свого електорату на президентських виборах, адже одночасно з президентськими виборами можна буде провести референдум, наприклад, про державний статус російської мови. Таким чином будуть мобілізувати виборців, припускає В. Фесенко. Закон про референдум, який прийняла в останні дні Верховна Рада VI скликання, це своєрідний маніпулятивний прийом цієї влади, вважає голова Комітету виборців України О. Черненко. На його думку, його положення можуть бути задіяні залежно від того, якою буде більшість у новому парламенті, якими будуть рейтинги влади ближче до президентських виборів.

Привертає увагу велика кількість зауважень експертів щодо суті нового закону про всеукраїнський референдум. Задля вичерпного їх аналізу, варто констатувати, що згідно з прийнятим законом, всеукраїнський референдум може бути проведений з будь-якого питання, за винятком тих, проведення яких не допускається Конституцією або законами України.

Крім того, на один референдум може бути винесено кілька питань з різних предметів, а сам референдум – суміщатися з виборами Президента України, виборами народних депутатів, виборами депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів.

У документі пропонується розрізняти конституційний, ратифікаційний, законодавчий і загальний референдуми, а також унормувати, що за народною ініціативою можуть бути проведені всеукраїнський референдум щодо прийняття нової редакції Конституції України, а також законодавчий референдум з метою скасування окремих законів. Право призначати конституційний референдум щодо прийняття Основного закону належить Президентові з народної ініціативи, щодо внесення змін до Конституції – Президентові з ініціативи парламенту, ратифікаційний – Верховній Раді, загальний – Президентові.

З огляду на ініціативу Президента В. Януковича щодо конституційної форми, вкрай цікавим видається врегулювання цим законом порядку прийняття нової Конституції України (нової редакції) в позапарламентський спосіб, всупереч конституційному порядку зміни Конституції, зазначають Ю. Кириченко та І. Коліушко в статті для «Дзеркала тижня». Незважаючи на

чинну Конституцію України, лише цим законом встановлюється порядок схвалення нової редакції Конституції України, внесення змін до Конституції України, скасування, визнання таким, що втратив чинність, чи визнання нечинним закону про внесення змін до Конституції України. Досі чинною була норма про те, що зміни до Конституції можуть лише затверджуватись всеукраїнським референдумом після прийняття відповідного закону парламентом України. До початку розгляду Верховною Радою України питання щодо внесення змін до Конституції, Конституційний Суд України, відповідно до ст. 159 Основного закону України, має дати свій висновок щодо проекту закону про внесення змін до Конституції на предмет конституційності змін, що вносяться. Тож врегулювання порядку зміни Основного закону звичайним законом, з ігноруванням розділу XIII Конституції України, є неможливим.

Відповідно ж до положень закону, схвалювати нову редакцію Конституції України, вносити зміни до Конституції України, скасовувати, визнавати таким, що втратив чинність, або визнавати нечинним закон про внесення змін до Конституції України можна на всеукраїнському референдумі. Причому процедура зміни Конституції або нова, з погляду права, процедура скасування конституційних положень містить лише проведення всеукраїнського референдуму з народної ініціативи. Ігноруючи конституційні положення щодо порядку зміни Конституції, встановлений законом порядок зміни Основного закону держави не передбачає участі парламенту і Конституційного Суду. У порядку зміни Конституції, встановленому законом, з'являються зовсім інші владні суб'єкти, а саме – Президент України та ЦВК. З'являється і декларативний суб'єкт конституційного права – Український народ, а політичні партії, всеукраїнські громадські організації не визнаються суб'єктами всеукраїнського референдуму.

Розглянемо порядок зміни Конституції відповідно до закону. Так, всеукраїнський референдум щодо прийняття нової Конституції України (нової редакції), внесення змін до Конституції України, скасування, втрати чинності чи визнання нечинним закону про внесення змін до Конституції України проголошується Президентом України за народною ініціативою.

Далі закон розширює конституційні повноваження глави держави і наділяє Президента України повноваженням здійснювати перевірку відповідності Конституції України, законам України питань, які пропонується винести на всеукраїнський референдум, зокрема за народною ініціативою. Адже, відповідно до п. 31 ч. 1 ст. 106 Конституції України, повноваження глави держави вичерпно встановлюються Основним законом. На цю обставину неодноразово звертав увагу Конституційний Суд України. При цьому закон не дає відповіді на запитання, як здійснюватиметься перевірка Президентом конституційності та законності питань, які пропонується винести на всеукраїнський референдум. Закон не встановлює жодних критеріїв такої перевірки, з чого можна зробити висновок, що Президент керуватиметься лише власним розсудом чи навіть власним політичним інтересом.

У разі ініціювання прийняття нової Конституції України (нової редакції) Президент України, після отримання рішення Центральної виборчої комісії про загальні підсумки збору підписів громадян України під вимогою про проведення всеукраїнського референдуму (а це не менше 3 млн підписів громадян не менш як у двох третинах областей і не менш як по 100 тис. підписів у кожній області), видає указ про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою із зазначенням дати його проведення та сформульованим проектом Конституції, що вноситься на всеукраїнський референдум. Зрозуміло, такий порядок прийняття нової Конституції України не передбачає обговорення, дискусій, доопрацювання проекту нової Конституції.

Слід відзначити вкрай стислі терміни, які встановлюються законом для процесу реалізації народної ініціативи. Так, ЦВК у п'ятиденний строк після отримання документів проводить їх аналіз на відповідність вимогам законодавства і за результатами ухвалює постанову про реєстрацію ініціативної групи з проведення всеукраїнського референдуму або про відмову у реєстрації ініціативної групи з проведення всеукраїнського референдуму. При цьому не зрозуміло, як за такий період і на відповідність чому саме ЦВК аналізуватиме текст проекту нової Конституції України або конституційних змін чи, наприклад, пропозицію скасувати чинну Конституцію України. Чи мають враховуватися ЦВК чинні конституційні положення (ст. 157), що Конституція не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності України? Якщо – так, то ЦВК даються повноваження на п'ять днів підмінити Конституційний Суд і реалізувати його повноваження, встановлені ст. 159 Конституції України.

Привертає увагу порядок формування персонального складу окружних та дільничних комісій референдуму. Відповідно до закону, склад окружної комісії формує ЦВК за поданням голови Верховної Ради Автономної Республіки Крим, голів обласних рад, Київського міського голови та голови Севастопольської міської ради. Склад дільничної комісії формується окружною комісією «за поданням виконавчих комітетів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад, а в разі відсутності таких органів – за пропозицією відповідно сільських, селищних, міських голів, голів районних у містах рад або посадових осіб, які відповідно до закону здійснюють їх повноваження». Порядок формування нового складу комісії референдуму (якщо виникне така потреба) законом не встановлено взагалі. Натомість ЦВК наділяється правом самостійно встановити такий порядок, хоча це ключове питання має регламентуватися виключно законом.

Закон не передбачає у процесі формування комісій з проведення референдуму участі політичних партій і навіть можливості для них мати власних офіційних спостерігачів. Більше того, згідно з цим законом політичні партії взагалі не є суб'єктами процесу референдуму. Це не відповідає поло-

женням ст. 36 Конституції України, відповідно до якої політичні партії сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян. Участь у процесі формування комісій беруть лише представники органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що дає їм широкі можливості впливу на процес референдуму. Відповідно до визнаних демократичних стандартів, «політичні партії або прихильники та опоненти питання, винесеного на голосування, повинні бути на рівних умовах представлені у комісіях референдуму або повинні мати можливість спостерігати за діяльністю без стороннього органу» (Європейський кодекс належної практики щодо референдумів).

Крім того, передбачений законом порядок здійснення агітації з питань референдуму, на думку авторів статті, не відповідає визнаним демократичним стандартам, не гарантує право доступу до засобів масової інформації на рівних умовах усім зацікавленим групам. ЦВК наділяється повноваженнями проводити агітацію за питання референдуму за рахунок коштів державного бюджету України, виділених на організацію та проведення всеукраїнського референдуму.

Питання, винесене на референдум, вважається схваленим, якщо за нього проголосує більше половини учасників референдуму, які взяли участь у голосуванні (без явних обмежень за рівнем явки). Судячи з усього, визнати референдум таким, що не відбувся, складно, адже, незалежно від того, на скількох дільницях результати голосування можуть бути визнані недійсними, на рівні округу рішення має бути прийняте в обов'язковому порядку.

Результати народного волевиявлення на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою є остаточними, не потребують затвердження або схвалення будь-якими органами державної влади і обов'язкові для виконання громадянами України, органами державної влади України, яких вони стосуються та до повноважень яких віднесені.

Далі закон встановлює неконституційний порядок набрання чинності новою Конституцією (новою редакцією) та законами України. Так, нова Конституція України (нова редакція) набирає чинності з дня оголошення Центральною виборчою комісією результатів всеукраїнського референдуму про прийняття Конституції України (нової редакції) на всеукраїнському референдумі. Аналогічне положення встановлюється і для законів України, чим повністю ігноруються конституційні приписи ст. 57 та ч. 5 ст. 94 Конституції України про заборону введення в дію неопублікованих або недоведених до відома населення законів.

Цікавий, з погляду права, встановлений законом порядок автоматичного поновлення дії положень Конституції та законів України. Так, закон встановлює, що «положення Конституції та законів України, які були змінені законом України, що втратив чинність або скасований... за рішенням, прийнятим на всеукраїнському референдумі, поновлюють свою дію з дня оголошення Центральною виборчою комісією відповідних результатів всеукраїнського референдуму».

Викладені вище аргументи дають підстави Ю. Кириченку та І. Коліушку стверджувати, що закон закріплює таку систему проведення всеукраїнського референдуму, у якій органи державної влади зможуть безпосередньо впливати на його кінцевий результат практично на всіх етапах його проведення. Це відбувається через неконституційне та недемократичне визначення предмета референдуму, порядок реєстрації ініціативних груп, терміни збору підписів на підтримку референдуму за народною ініціативою, недемократичний порядок створення комісії референдуму, проведення агітації та врахування результатів народного волевиявлення. Загалом, встановлений законом порядок проведення всеукраїнського референдуму не спрямований на отримання результату, який відбиватиме реальне волевиявлення українського народу, підсумовують експерти.

Автор документа, «регіонал» Д. Шпенюв зміст ризиків у законі заперечує. За його словами, закон просто регламентує механізм проведення референдуму: «Він встановлює види референдумів по предмету – конституційний, законодавчий, ратифікаційний і загальний. І закріплює конституційне право Президента поряд з Радою призначати референдум. У старому законі це право не було передбачено».

«Чітко встановлені правові наслідки рішень, прийнятих на референдумі – рішення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою є остаточним, обов'язковим для виконання і не потребує затвердження або схвалення парламентом і будь-якими іншими органами влади», – зазначив він.

«Регіонал» закликає не забувати, що джерело влади в Україні – народ, і реалізувати він її може не лише через представників (народних депутатів, інші обрані органи), але й прямо – за допомогою референдуму. Коментуючи побоювання опозиції про те, що за допомогою референдуму влада може переписати в Конституції процедуру обрання Президента із загальнонаціональних виборів на вибори в Раді, Д. Шпенюв заявив: «Що стосується заяв про те, що закон приймався виключно під прийняття змін до Конституції, то нагадаю, що законопроект про референдум був поданий мною ще у 2010 р., коли Конституційна Асамблея не тільки не почала свою роботу, але ще навіть не була створена».

Новий закон, стверджує депутат, враховує європейські рекомендації, зокрема, схвалені у 2001 р. Венеціанською комісією «Керівні принципи для конституційних референдумів на національному рівні», а також рішення Конституційного Суду від 2008 р. у справі про прийняття Конституції та законів на референдумі.

Керівник Центру політико-правових реформ І. Коліушко вважає справжнім автором законопроекту міністра юстиції О. Лавриновича. «Скоріше за все, він писав його у 2010 р. – як механізм вирішення проблеми скасування політичної реформи Ющенка. Але під час розгляду в другому читанні Рада проголосувала за вилучення з нього можливості зміни Конституції на референдумі і відправила проект на повторне друге читання. З такою поправкою він

виявився непотрібним, і про нього забули. Два роки і три місяці він лежав, а тепер його без розгляду в комітеті, навіть без роздачі депутатам, укинули в зал і проголосували в редакції першого читання», – зазначив І. Коліушко.

Прийнятий закон про референдум експерт вважає надзвичайно небезпечним – фактично замахом на узурпацію державної влади. І. Коліушко переконаний, що в разі вступу закону в силу з країною можна буде робити все, що завгодно. «Враховуючи наші традиції, підсумки останньої виборчої кампанії, можна впевнено сказати, що проконтролювати референдум ніхто не зможе», – зазначив експерт.

Один з авторів чинної Конституції, професор В. Мусіяка попереджає, що закон про референдум може призвести до конституційного перевороту. «Закон не просто ризикований, він може остаточно перевернути нашу, нехай і квазі, але все-таки правову систему держави», – заявив він. За словами В. Мусіяки, закон дає змогу провести через референдум в обхід парламенту будь-які зміни до Конституції або прийняти нову. «Скоріше за все, Конституційна Асамблея запропонує текст – він буде освячений представниками інтелектуальної еліти. Потім Президент зможе його ще змінити як завгодно, і документ буде винесений на референдум і узаконений. Так ми отримаємо неліцензовану, унаслідок конституційного перевороту, псевдоправову систему», – прогнозує професор.

Коментуючи слова автора закону про те, що документ відповідає вимогам Венеціанської комісії, В. Мусіяка сказав: «Шпенюв – просто гвинтик держави в цьому механізмі. Він навіть не розуміє, що написав. Скоріше за все, він сам і не писав, йому просто дали законопроект підписати і внести в Раду. З вимогами Венеціанської комісії розходиться, як мінімум, передбачена законом можливість виносити на референдум одночасно кілька запитань».

У Раді Європи вважають, що кількість питань має бути обмежена, щоб люди могли спокійно розібратися в тому, що їм пропонується. Коли ж питань купа, то під прикриттям можна все, що завгодно, протягнути. Крім того, процедура формування комісій для організації і проведення референдуму «все зводить до того, що процесом керуватиме влада, партії і громадські організації відставлять убік», упевнений В. Мусіяка.

Експерт Українського незалежного центру політичних досліджень С. Кончук головною проблемою нового закону вважає адміністративну вертикаль організації і підрахунку голосів під час референдуму. Вона також нагадала, що чинна Конституція взагалі не передбачає можливості прийняття нового Основного закону на референдумі. «А тепер така можливість з'явилася. Це однозначно антиконституційне положення. Більше того, оцінку конституційності змісту законопроектів, які можуть бути винесені на референдум, може і повинен давати Конституційний Суд, а в законі про референдум КСУ виведений за рамки цієї процедури – тепер цим буде займатися Президент або ЦВК», – констатувала експерт.

За словами С. Конончук, у законі є ще багато норм, які не врегульовують процедури волевиявлення і створюють масу невизначеностей та нонсенсів. Тож «казати, що законопроект про всеукраїнський референдум № 6278 антиконституційний – нічого не сказати. Закладені в ньому підходи суперечать статутним принципам Ради Європи, баченню Парламентської асамблеї Ради Європи (зокрема, Резолюції № 1121 (1997) “Про інструменти участі громадян у представницькій демократії”) та ряду позицій Венеціанської комісії (зокрема, Кодексу належної практики щодо референдумів)». Експерт переконана, що закон про референдум не належить до тих, які можна ухвалювати тихо, швидко й ігноруючи несхвальні зауваження експертів, поза відкритим обговоренням природи референдуму і принципів його організації.

Небезпечним для демократії назвав ухвалений закон політолог О. Палій. На його думку, покликання закону про референдум – стати знаряддям узурпації влади, закріплення її за владною верхівкою назавжди.

Серед зауважень політолога до тексту документа – передбачена законом можливість голосування на референдумі за відокремлення від України частин території в результаті так званого ратифікаційного референдуму. Це створює правові підстави для зміни території та загроз для територіальної цілісності України, застерігає О. Палій.

Крім того, експерт звертає увагу на те, що в законі влада фактично паралізувала суспільну дискусію щодо винесених на референдум питань. Адже законом передбачено, що висвітлення позиції Президента і Верховної Ради щодо питань референдуму не вважатиметься агітацією: «Висвітлення офіційної позиції Президента України та Верховної Ради України щодо проведення всеукраїнського референдуму про внесення змін до розділів I “Загальні засади”, III “Вибори. Референдум”, XIII “Внесення змін до Конституції України” Конституції України та про зміну території України не вважається агітацією на всеукраїнському референдумі. Позиція зазначених суб’єктів має висвітлюватися об’єктивно і зважено» (ст. 70).

Натомість «засобам масової інформації, їхнім посадовим та службовим особам і творчим працівникам під час процесу референдуму у своїх матеріалах та передачах, не обумовлених угодами, укладеними відповідно до вимог закону, забороняється агітувати “за” чи “проти” питання референдуму, поширювати інформацію, спрямовану на спонукання громадян голосувати “за” чи “проти” питання референдуму».

На думку О. Палія, дуже важливо було б вписати норму, відповідно до якої на референдум може виноситися лише одне питання. Бо чим більше питань, тим більше маніпуляції. Попри всю повагу, далеко не всі громадяни здатні тримати в голові багато відсторонених від їхнього життя речей. Це характеристика людської психіки в усіх країнах, а не лише в Україні.

При цьому мало б бути довготривале обговорення питання, винесеного на референдум. Приміром, у Шотландії 2012 р. було ухвалено рішення щодо про-

ведення референдуму про незалежність, а сам референдум має відбутися 2014 р. Тобто між ухваленням рішення про референдум і самим референдумом має минути досить багато часу, щоб люди зрозуміли суть питання.

Дуже важливо, щоб питання референдуму було сформульовано максимально просто: можна було б обмежити кількість слів у питанні, скажімо, до 10 чи восьми слів, тому що коли на референдум винесено занадто складні й задовгі запитання, то це зазвичай маніпуляція, що не має нічого спільного з демократією. Саме така маніпуляція, з можливістю винесення на референдум цілих законів, міститься в ухваленому законі про референдум.

Крім того, варто було б передбачити в законі негативні наслідки референдуму, переконаний політолог. Тобто якщо влада, яка ініціює референдум і підтримує винесене на нього питання, отримує на референдумі негативний результат, вона мусить піти у відставку. Це було б дуже вагомим стримуючим чинником проти всілякого роду референдумів, які розмежують країну, і зміцнювало б відповідальність та самоконтроль самих чиновників.

Так, у Франції 1969 р. тодішній президент де Голль програв референдум про конституційне розширення його повноважень. Він хотів сам призначати керівників органів влади на місцях і реформувати сенат. Однак 52 % французів проголосувало проти – і де Голль визнав за неможливе залишатися при владі, навіть не маючи законодавчо закріпленого обов'язку йти у відставку.

Представник партії «Батьківщина» О. Семерак вважає, що в ситуації, яка склалася навколо закону про референдум, нині можна розраховувати лише на тиск із боку громадянського суспільства на Президента В. Януковича з вимогою не підписувати цього закону через те, що він суперечить демократичним принципам. Політичні сили мають звертатися до гаранта з вимогою не підписувати такий закон і роз'яснювати людям, для чого його насправді приймають і якими є загрози. Без реакції суспільства – все залишиться в силі. Крім того, можна сподіватися на те, що розстановка політичних сил у наступній ВР буде іншою і ситуацію буде виправлено.

В. Медведєва, науч. сотр. "СІАЗ" НБУВ, канд. ист. наук

Новые правила избрания спикера парламента

Верховная Рада Украины 6 ноября со второй попытки приняла Закон Украины «О внесении изменений в Регламент Верховной Рады Украины» (№ 11335). За Закон в целом проголосовали 247 народных депутатов из 347, зарегистрированных в зале. Закон предусматривает изменение порядка избрания Председателя Верховной Рады и отзыва его с должности, устанавливая,

что соответствующие решения принимаются открытым поименным голосованием большинством народных депутатов от конституционного состава Верховной Рады Украины.

До этого устанавливалось, что решение по кандидатурам на должность Председателя Верховной Рады принимается тайным голосованием путем подачи бюллетеней. Принятым документом отменяется действовавшая норма Регламента, в соответствии с которой избранным спикером парламента считался кандидат на должность, который получил большинство голосов народных депутатов от конституционного состава Верховной Рады, если бюллетени для тайного голосования получили не менее двух третей народных депутатов от их фактической численности.

В Пояснительной записке к документу отмечается, что его принятие обусловлено изменением избирательной системы Украины, поскольку с принятием Закона Украины «О выборах народных депутатов Украины» 17 ноября 2011 г. выборы народных депутатов Украины происходят по смешанной (пропорционально-мажоритарной) системе, в отличие от существовавшей ранее пропорциональной системы. Таким образом возникла необходимость приведения норм Регламента Верховной Рады Украины в соответствие с нынешним законодательством, а именно: делегирования в состав подготовительной депутатской группы народных депутатов Украины по соответствующим квотам, представительство во временном президиуме первой сессии Верховной Рады Украины, формирования депутатских фракций и групп и т. п.

Целью принятого Закона, в соответствии с Пояснительной запиской, является нормативное оформление организации и порядка деятельности Верховной Рады Украины, а именно: формирование и организация работы Подготовительной депутатской группы, Счетной комиссии, временного президиума первой сессии Верховной Рады Украины, условий формирования депутатских фракций (групп), избрания и отзыва Верховной Радой Украины Председателя Верховной Рады Украины с должности и т. п.

Следует отметить, что еще в октябре, после принятия за основу данного законопроекта, внесенного в парламент депутатом от Партии регионов, председателем Регламентного комитета В. Макеенко, представители оппозиции стали обвинять партию власти (Партию регионов) в формировании фундамента для выбора «управляемого спикера».

Что же настораживает оппозицию?

Закон о внесении изменений в Регламент ВР содержит некоторые новшества, обусловленные изменениями в избирательной системе, в частности учитывает порядок выборов депутатов по смешанной системе, которая предполагает, что 225 депутатов выбираются по партспискам, а другие 225 – по мажоритарным округам.

Исходя из этого, Законом устанавливается, что политические партии, которые по результатам выборов народных депутатов приняли участие в распре-

делении депутатских мандатов, делегируют в состав подготовительной депутатской группы народных депутатов по квоте: один представитель от восьми народных депутатов, избранных по избирательным спискам политических партий. Если после распределения квот остаются народные депутаты, количество которых составляет пять и более народных депутатов, в таком случае также предлагается по одному представителю от этой политической партии. Письменное предложение относительно кандидатуры народного депутата – представителя политической партии за подписью руководителя соответствующей политической партии подается Председателю Верховной Рады Украины предыдущего созыва, а в случае его отсутствия – первому заместителю или заместителю Председателя Верховной Рады Украины.

Народные депутаты, избранные в одномандатных округах, делегируются по одному представителю от Автономной Республики Крым, областей, городов Киева и Севастополя. Делегирование представителей осуществляется на собраниях народных депутатов от соответствующих административно-территориальных единиц, которые созываются председателем соответствующего совета не позднее чем через пять дней после обнародования Центральной избирательной комиссией результатов выборов. Протокол собраний, подписанный председателем соответствующего совета, сразу направляется им Председателю Верховной Рады Украины предыдущего созыва, а в случае его отсутствия – первому заместителю или заместителю Председателя Верховной Рады Украины.

Существенно упрощается и процедура увольнения-избрания Председателя ВР: решения по кандидатурам на пост главы ВР и его отзыву принимаются открытым голосованием большей частью нардепов от конституционного состава ВР, что составляет, как минимум, 226 голосов (предыдущая норма регламента гласила, что главу украинской ВР можно отправить в отставку лишь тайным голосованием бюллетенями).

Комментируя данное нововведение, представитель оппозиции – первый замглавы Регламентного комитета ВР С. Сас высказал свою точку зрения, согласно которой ПР хочет обеспечить себе контроль над парламентом и именно по этой причине (по его мнению) партии власти нужен «управляемый» Председатель ВР.

Помимо процедуры отставки и назначения спикера, Закон также уточняет принципы формирования фракций депутатов, внося изменения в ст. 59 Закона Украины «О Регламенте Верховной Рады Украины».

Законом устанавливается, что:

- народный депутат может входить в состав лишь одной депутатской фракции (депутатской группы);
- Председатель Верховной Рады Украины, первый заместитель и заместитель Председателя Верховной Рады Украины не входят в состав депутатской фракции (депутатской группы);

– народный депутат, который не вошел в состав депутатской фракции, который исключен или который вышел из состава депутатской фракции, является внефракционным;

– внефракционные депутаты могут объединяться в депутатскую группу, минимальное количество депутатов которой не может быть меньше, чем численность наименьшей фракции;

– депутатская группа регистрируется в Аппарате Верховной Рады в порядке, установленном ст. 60 Регламента;

– зарегистрированная депутатская группа имеет права депутатской фракции.

Комментируя данные нововведения, представители оппозиции высказывают опасения, что норма по формированию фракций лишь на партоснове направлена против них. Такая норма затронет представителей шести партий, которые по причине запрета участвовать в выборах блоками оказались в числе объединенной оппозиции «Батьківщина» в качестве беспартийных. В их числе – представители следующих политсил: «Фронт змін», «Народна самооборона», «Народний рух», «За Україну!», «Реформи та порядок» и «Громадянська позиція».

В свою очередь, комментируя свой взгляд на происходящее, Председатель ВР В. Литвин прогнозирует зависимость спикера от политических сил в случае введения его избрания и отзыва открытым голосованием. «Те, кто сейчас неистово борется за упрощение процедуры избрания спикера украинского парламента, должны подумать, как им будет в случае избрания работать, когда они будут зависимыми от прихотей той или иной мощной политической силы. Или зависеть от договоренностей нескольких политических фракций или групп в парламенте», – сказал политик. При этом он заявил, что сейчас ведется борьба относительно того, кто будет руководить парламентом следующего созыва.

«Я не открою большой тайны, если скажу вам, что сейчас уже идет между группами, будущими фракциями борьба за должность Председателя Верховной Рады Украины и в том числе среди команд, которые демонстрируют якобы показательную монолитность», – отметил он.

В. Литвин считает обоснованным принятие изменений в Регламент в части определения процедуры избрания и отзыва спикера в связи с тем, что Конституционный Суд признал неконституционным избрание и отзыв спикера тайным голосованием. «Надо решение Конституционного Суда выполнять независимо от того, нравится ли оно кому-то или нет. Норма, которая определяла процедуру и порядок избрания председателя Верховной Рады, после решения суда не действует. То есть это простое формальное приведение Регламента в соответствие с решением КС в этой части», – сказал он.

В то же время, несмотря на многочисленные публичные заявления со стороны оппозиции, председатель фракции Партии регионов в ВР А. Ефремов, хотя и высказав свое мнение в отношении преждевременности обсуждения возможных кандидатур на должность спикера парламента, не отрицает планов ПР вернуться к обсуждению этого вопроса уже после выборов 28 октяб-

ря 2012 г. «Кто это будет, мне некорректно говорить, потому что я не знаю, каким будет состав парламента, как он будет сформирован», – сообщил председатель фракции ПР.

В частности, А. Ефремова спросили, рассматривается ли кандидатура министра юстиции А. Лавриновича на эту должность. «Я знаю много других достойных людей в парламенте, которые в состоянии руководить собранием депутатского корпуса», – ответил он. «Мы можем предполагать, но окончательный вариант будет приниматься тогда, когда новый депутатский корпус соберется в зале и будет создана подготовительная группа, которая и будет обсуждать кандидатуры в президиум парламента», – подчеркнул депутат.

Таким образом, мнения в украинском политикуме относительно принятого закона о внесении изменений в Регламент ВР, как и следовало ожидать, разделились. Провластные политики говорят о демократичности норм данного документа, представители оппозиции – о желании власти сделать спикера парламента «управляемым» и т. п. Чья точка зрения окажется более близкой к истине – станет ясно уже в ближайшее время.

С. Кулицкий, старш. наук. співроб. "СІАЗ" НБУВ, канд. екон. наук

Проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності українського машинобудування за умов кризових процесів у світовій економіці

**Динаміка експорту/імпорту продукції
українського машинобудування протягом 2000-х років**

Історично в господарському комплексі України помітне місце посідає машинобудування. Попри соціально-економічні потрясіння, яких Україна зазнала протягом двох останніх десятиріч, машинобудування й надалі відіграє важливу роль у розвитку вітчизняної економіки. Правда, протягом зазначеного періоду часу українське машинобудування зазнало суттєвих структурних та функціональних змін. Їх суть полягала у тому, що в Україні зник цілий ряд машинобудівних підприємств і навіть видів машинобудівних виробництв. Фахівці наголошують, що Україна практично втратила виробництва у найбільш наукоємних і високотехнологічних секторах машинобудування, що

перебували в зародковому стані на момент розвалу СРСР, таких як виробництво обчислювальної техніки, засобів автоматизації, роботів тощо. Також, на жаль, втратили свої позиції приладобудування, виробництво устаткування для легкої й харчової промисловості, сільського господарства, поступившись на ринку закордонним аналогам.

Звичайно, в Україні нині існують конкурентоспроможні за міжнародними нормами машинобудівні підприємства. Однак треба наголосити, що з підприємств, які залишились, деякі – частково репрофілювали свою виробничу діяльність, а доволі багато – диверсифікували свою політику збуту продукції, знайшовши нових покупців. Хоча вагому роль у розвитку вітчизняного машинобудування й надалі відіграють партнерські зв'язки, напрацьовані ще в радянський період. У цілому ж, у результаті згаданих вище зрушень посилилась залежність вітчизняного машинобудування від зовнішніх ринків і з точки зору збуту (експорту) продукції, і з точки зору коопераційних зв'язків для підтримання виробництва. Багато експертів наголошує, що нині основним драйвером зростання обсягу виробництва машинобудівної продукції є саме попит на неї на закордонних ринках. «Попит на цю продукцію залишається стабільним у країнах СНД, поступово відкриваються нові ринки, такі як Індія, Китай, ЄС, країни Латинської Америки. Головним чином там купують продукцію енергетичного машинобудування (турбіни, компресори, генератори, трансформатори), авіадвигуни, космічну й військову техніку, вагони й кабельну продукцію. Попит на продукцію автомобільного й сільгоспмашинобудування – поганий, через низьку якість продукції», – говорить керівник аналітичного відділу ІК Concorde Capital О. Паращій.

Крім того, посилилась залежність усієї вітчизняної економіки від імпорту продукції машинобудування. Тому для більш адекватного усвідомлення перспектив розвитку вітчизняного машинобудування доцільно паралельно розглянути динаміку експорту та імпорту продукції машинобудування в Україні. Зазначені процеси знайшли своє відображення в даних державної статистики.

Так, швидке зростання вартості експорту продукції українського машинобудування почалось по суті після девальвації гривні внаслідок кризи 1998 р. У 2011 р. вартість експорту продукції українського машинобудування у порівнянні з 2001 р. зросла в 5,1 раза (у порівнянні з 2000 р. – 6,4 раза). Правда, темпи зростання експорту цієї групи товарів були вельми нерівномірними від року до року, а також дуже різнилися за галузями машинобудування. Найбільші прирости вартості експорту продукції українського машинобудування в цілому, що перевищували 50-відсоткову позначку, спостерігались у 2004 р. та 2007 р., а такі, що перевищували 30-відсоткову межу – 2003 р. і 2010р. Правда, у 2005 р. вартість експорту продукції українського машинобудування зменшилась у порівнянні з попереднім роком на 18 %, а у 2009 р. – на 36,8 % відповідно.

При цьому спостерігалася доволі стійка тенденція до зростання питомої ваги машинобудування у загальній вартості українського експорту. Так, якщо у 2001р. питома вага машинобудування у сукупній вартості українського експорту становила 14,4%, то, попри певні коливання, у 2011 р. вона становила вже 17,4%. Причому розрахунки, зроблені на підставі даних державної статистики за січень – серпень 2012 р., показують, що частка продукції машинобудування у сукупній вартості українського експорту сягнула 19,3%. Утім, зазначений показник навряд чи можна вважати лише наслідком відносно вищих темпів зростання вітчизняного машинобудівного експорту. Адже протягом 2012 р. скорочувались обсяги експорту продукції провідного вітчизняного експортера – гірничо-металургійного комплексу (ГМК). Тому поки, мабуть, зарано говорити про усталене зростання ролі продукції машинобудування в українському експорті. Дійсно, така тенденція відслідковується. Утім, чи трансформується вона в усталений процес прогресивних структурних зрушень поки однозначно стверджувати не можна.

Достемно зауважимо, що до категорії продукції машинобудування належать як товари виробничого призначення, так і побутові товари. А механізми формування кон'юнктури ринків означених груп товарів помітно різні. Тому відмінності у динаміці експорту/імпорту різних груп товарів українського машинобудування доволі суттєво залежать від співвідношення у їх складі товарів виробничого і побутового призначення.

Ще одним важливим чинником, що впливає на динаміку експорту продукції українського машинобудування, є орієнтація тих чи тих сегментів цієї галузі на різні географічні ринки: країн СНД; країн, що розвиваються; розвинутих країн тощо. Адже перелічені ринки доволі сильно різняться між собою за ступенем насиченості відповідними товарами, своєю купівельною спроможністю, рівнем конкуренції, рівнем розвитку нормативно-правової бази, своєю економічною історією тощо. Наведені чинник багато в чому визначають можливості експорту продукції вітчизняного машинобудування.

Тому цілком закономірно, що ще більш нерівномірні темпи зростання (падіння) вартості експорту продукції, ніж з машинобудування в цілому, спостерігались за галузями машинобудування. Узагалі, динаміка зовнішніх продажів продукції українського машинобудування значною мірою залежить від галузевої структури його експорту. Ця структура протягом 2000-х років мала доволі усталену тенденцію до змін. Утім, чільне місце в ній посідає експорт машин, обладнання та механізмів, включаючи електротехнічне обладнання. У 2011 р. на цю категорію продукції припадало 56,82 % від загальної вартості експорту продукції українського машинобудування. На всі види транспортних засобів у цей же період припадало 40,81 % від загальної вартості експорту української машинобудівної продукції, а на експорт різноманітних приладів та апаратів – 2,37 %. Статистичні ж дані за січень – серпень 2012 р. показують, що у структурі експорту української машинобудівної продукції намітилась

тенденція до зростання ролі транспортного машинобудування й деякого зменшення значення експорту машин, обладнання та механізмів, а також різноманітних приладів та апаратів.

Протягом 2000-х років провідне місце у сукупній вартості експорту продукції українського машинобудування посідав експорт машин, обладнання та механізмів (група товарів XVI Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності / УКТЗЕД). Утім, частка цієї групи товарів протягом зазначеного періоду поступово зменшувалась. Так, якщо у 2001 р. у сукупній вартості експорту продукції українського машинобудування частка машин, обладнання та механізмів становила 73,25 %, то у 2011 р. – 56,82 % (у січні – серпні 2012 р. – 51,56 %). При цьому частка електричних машин (група товарів XVI.85 УКТЗЕД) у сукупній вартості експорту продукції українського машинобудування доволі помітно зросла: з 19,9 % у 2001 р. до 26,81 % у 2011 р. Хоча статистичні дані за січень – серпень 2012 р. (23,11 % у сукупній вартості експорту продукції українського машинобудування) свідчать про ймовірність появи тенденції до деякого зменшення ролі зазначеної групи товарів у формуванні вітчизняного машинобудівного експорту. А взагалі, у цьому сегменті машинобудування українська промисловість доволі конкурентоспроможна на міжнародних ринках.

Наприклад, у 2012 р. 41 % українського експорту електричних машин припадало на газові турбіни та електричні трансформатори (група товарів XVI.85 УКТЗЕД). Причому якщо із загального обсягу експорту газових турбін 66,2% відправлялося на ринки країн СНД (у тому числі 65,7 % – у Росію), а в інші країни світу, насамперед азіатські, 35,8 %, то 88,7 % електричних трансформаторів експортувалось з України на ринки СНД. Звичайно, значні обсяги машинобудівного експорту спрямовуються з України на ринки інших країн, що не входять до СНД (державною статистикою здійснюється відповідний облік даних). Утім, пострадянський економічний простір є важливим ринком збуту для вітчизняного машинобудування.

До того ж під час останньої кризи експорт українських машин, обладнання та механізмів постраждав відносно менше, ніж експорт інших видів машинобудівної продукції. У 2009 р. вартість експорту машин, обладнання та механізмів скоротилася порівняно з 2008 р. на 20,9 %, тоді як сукупна вартість експорту продукції українського машинобудування у цей же період зменшилась на 36,8 %.

Утім, у межах згадуваних вище великих товарних груп існують суттєві відмінності в динаміці експорту продукції. Насамперед, у цілому протягом 2000-х років випереджаючими темпами зростав експорт продукції транспортного машинобудування, у результаті чого в структурі вартості експорту продукції українського машинобудування відбулися зазначені вище зміни. Правда, динаміка експорту продукції транспортного машинобудування протягом означеного періоду була вельми нерівномірною.

Зокрема, більш ніж дворазове збільшення вартості експорту продукції українського транспортного машинобудування спостерігалось у 2004 р. і 2010 р. З іншого боку у 2005 р. експорт продукції транспортного машинобудування зменшився на 18,6%, а у 2009 р., під впливом кризи – скоротився у 2,7 рази порівняно з попереднім роком. В інші ж роки означеного періоду приріст вартості експорту продукції транспортного машинобудування коливався в межах 25–59 %.

По суті, динаміка експорту продукції українського транспортного машинобудування визначалася відповідною динамікою експорту продукції залізничного машинобудування. Причому темпи зростання продаж продукції залізничного машинобудування перевищували темпи зростання продаж продукції транспортного машинобудування в цілому. Особливо швидке зростання експорту продукції українського залізничного машинобудування спостерігалось у 2001–2004 рр. і у 2010 р. Хоча й темпи скорочення експорту продукції залізничного машинобудування у 2005 р. і 2009 р. були більшими, ніж по групі транспортного машинобудування в цілому.

Значне скорочення експорту продукції українського залізничного машинобудування пов'язано з впливом ряду таких чинників. По-перше, ця галузь виробляє товари саме виробничого призначення, попит на які може бути вельми нерівномірним у часі. По-друге, вітчизняне залізничне машинобудування у своїй зовнішньоторговельній діяльності поки зорієнтоване практично виключно на пострадянський економічний простір, насамперед на російський ринок. І, нарешті, відносна обмеженість цього ринку, з одночасною присутністю на ньому доволі потужних російських учасників, серйозно загострює конкуренцію на ринку продукції залізничного машинобудування, робить її вразливою до різноманітних шоків (потужних різких впливів) економічного та політичного характеру. Мабуть, саме тому до скорочення обсягів вітчизняного залізничного експорту у 2005 р. призвела деяка невизначеність щодо подальшого розвитку політичної та економічної ситуації як в Україні, так і у відносинах нашої держави з її торговими партнерами на пострадянському просторі, насамперед, з Росією. А зменшення в 3,4 раза обсягів українського залізничного експорту у 2009 р. стало ланцюговою реакцією на розгортання глобальної фінансово-економічної кризи.

Утім, вочевидь, міжнародна конкурентоспроможність вітчизняного залізничного машинобудування поки доволі висока, принаймні на пострадянському економічному просторі, що сприяє його подальшому зростанню. У 2011 р. вартість експорту продукції українського залізничного машинобудування зросла в 1,4 раза порівняно з максимальним докризовим рівнем 2008 р. А дані за січень – серпень 2012 р. показують подальше збільшення (на 12,5 % порівняно з аналогічним періодом 2011 р.) вартості продаж за цією статтею вітчизняної зовнішньої торгівлі. Це також є додатковим свідченням доволі непоганих конкурентних позицій вітчизняного машинобудування у відповідному сегменті міжнародного ринку на сучасному етапі.

Поряд з експортом продукції залізничного машинобудування протягом 2000-х років високими темпами зростав й експорт продукції інших видів українського транспортного машинобудування. Хоча, якщо експорт продукції українського залізничного машинобудування, у цілому, мав усталену тенденцію до зростання, то динаміка експорту продукції інших видів вітчизняного транспортного машинобудування протягом означеного періоду була більш нерівномірною.

Зокрема, це стосується експорту продукції суднобудування і, особливо, експорту продукції літакобудування. Так, протягом 2001–2011 рр. у суднобудуванні чотири роки були позначені скороченням вартості експорту продукції, а у літакобудуванні – шість років. До того ж характер динаміки експорту продукції зазначених галузей істотно відрізнявся від, наприклад, динаміки експорту продукції залізничного машинобудування. Наприклад, у експорті продукції вітчизняного літакобудування у 2003-му, 2006-му і 2011 р. спостерігались сплески стрімкого зростання вартості продаж продукції цієї галузі, яким, як правило, передували роки спаду продаж або ж їх незначного зростання. Так, у 2003-му і 2006 р. вартість експорту продукції літакобудування зростала у порівнянні з відповідним попереднім роком в 1,7 раза, а у 2011 р. – 2,6 раза. У інші роки експорт продукції вітчизняного літакобудування або несуттєво (5–10 %) зростав, або ж скорочувався. Причому найбільше його скорочення припало не на кризовий 2009 р. (-14 %), а на післякризовий 2010 р. (-35,9 %).

З іншого боку, значні коливання динаміки експорту продукції літакобудування не справляли помітного впливу на загальну динаміку вартості експорту продукції українського машинобудування. Це пов'язано з тим, що частка експорту продукції літакобудування в сукупній вартості експорту продукції вітчизняного машинобудування, особливо протягом попередніх 4–5 років була дуже незначною (як правило у межах 2–3 %). Така ситуація пояснюється малою чисельністю замовлень на продукцію вітчизняних авіабудівників. І лише ринкова активність українських авіабудівників у 2011–2012 рр. схоже може змінити несприятливий тренд експорту продукції вітчизняного авіабудування. Після спаду 2009–2010 рр. вартість експорту продукції українського літакобудування зросла у 2011 р. у 3,2 раза і за вісім місяців 2012 р. у 3,1 раза у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року. У результаті частка експорту продукції авіабудування в сукупній вартості експорту продукції вітчизняного машинобудування у січні – серпні 2012 р. сягнула найвищого рівня за весь період 2000-х років – 7,2 %.

Таким чином у розвитку зовнішньоекономічної діяльності української авіабудівної промисловості схоже намітилися позитивні тенденції, що детальніше будуть розглянуті далі. Зокрема, не виключено, що від періоду разових замовлень на свою продукцію українська авіабудівна промисловість переходить до відносно стабільнішої роботи за більш численними контрактами. Адже вітчизняне літакобудування потенційно має можливість зайняти на

відповідному світовому ринку свою нішу, де воно може представити цілком конкурентоздатну продукцію. Ідеться, зокрема, про пасажирські літаки регіонального класу (Ан-140, Ан-148, Ан-158), вантажні літаки середнього та важкого класів (Ан-70, Ан-124) та деякі інші типи літаків, а також надання послуг з ремонту наявного у світі парку літаків типу Ан.

На жаль, інша галузь вітчизняного транспортного машинобудування, якій доволі багато уваги приділяється в ЗМІ, суднобудування, поки не може похвалитись аналогічними успіхами в зовнішньоторговельній сфері. Протягом 2001–2009 рр. вартість експорту продукції українського суднобудування більш-менш стабільно зростала, хоча й не такими шаленими темпами, як вартість експорту продукції транспортного машинобудування, але й без аритмії, притаманній динаміці експорту продукції літакобудування.

Протягом 2010 р. і, особливо, 2011 р. вартість експорту продукції суднобудування скорочувалась, а у 2012 р. знову почалося зростання експорту. Утім, у цілому роль суднобудування в сукупній вартості експорту продукції українського машинобудування протягом 2000-х років зменшилась. Адже нині внесок власне українських суднобудівників у створення кораблів й інших плавучих засобів полягає, насамперед, у виконанні так званих корпусних робіт. Останні хоч й потребують доволі значних витрат якісної сталі, однак відносно дешевші у порівнянні з апаратним й машинним наповненням суден, яке має переважно імпортне походження. До того ж корпусні роботи технологічно простіші, ніж створення складних машин і апаратів для суден, і їх можуть виконувати доволі багато підприємств у різних країнах світу.

Серед галузей вітчизняного транспортного машинобудування протягом 2000-х років надзвичайно швидко зростало автомобілебудування. Хоча процес цей був вельми нерівномірним. Різниця між максимальним (2008 р.) та мінімальним (2003 р.) обсягами вартості експорту продукції автомобілебудування за період 2001–2011 рр. становив 8,6 раза. Утім, під впливом глобальної фінансово-економічної кризи обсяги експорту продукції автомобілебудування скоротилися майже на 70 %.

Що ж стосується післякризового поновлення експорту продукції вітчизняного автомобілебудування у 2010–2011 рр., то воно відбувалося доволі високими темпами (41,7 % та 17,2 % річного приросту відповідно). Однак поточного року цей процес, вочевидь, призупинився. Як показують дані державної статистики, вартість вітчизняного експорту засобів наземного транспорту (крім залізничного) за результатами січня – серпня 2012 р. була навіть на 0,8 % меншою, ніж за аналогічний період 2011 р. При збереженні зазначеної тенденції у 2012 р. обсяги експорту продукції вітчизняного автомобілебудування не перевищать минулорічного показника та перебуватимуть на рівні близько 630 млн дол.

Таким чином від початку останньої кризи намітилася зміна тренду експорту продукції вітчизняного автомобілебудування, що сформувався з початку

2000-х років, коли роль цієї галузі у формуванні українського машинобудівного експорту була значно більшою, ніж сьогодні. Адже якщо у 2008 р. частка автомобілебудування становила 11,41 % від загальної вартості експорту продукції українського машинобудування, то в січні – серпні 2012 р. вона зменшилась до 4,95 %.

Причини такої ситуації криються у самому характері вітчизняного автомобілебудування, яке займається, насамперед, складанням автомобілів з переважно імпортних вузлів та деталей. Причому масштаби такого виробництва відносно невеликі, що обмежує можливості вагової економії коштів на виробничих витратах і суттєво зменшує свободу цінового маневру вітчизняних підприємств. Все це негативно позначається на їх конкурентоспроможності, тим більш, що можливості налагодження автомобілескладального виробництва існують у доволі багатьох державах, що як і Україна можуть запропонувати для цього відносно дешеvu робочу силу.

Вельми нерівномірною протягом 2000-х років була динаміка вітчизняного експорту різноманітних приладів та апаратів: стрімкий злет вартості експорту цієї продукції на початку 2000-х років (із 77,5 млн дол. у 2001 р. до 592,3 млн дол. у 2004 р.) змінився майже таким же стрімким падінням у 2005–2006 рр. (до 141,9 млн дол. та 152,3 млн дол.) і у 2007–2009 рр. переходом до більш помірного зростання. Кризовим для цього напрямку зовнішньої торгівлі продукцією вітчизняного машинобудування виявився 2010 р., коли сукупна вартість експорту цієї групи товарів скоротилась на 9,4 %. На жаль, зростання вартості експорту цієї групи товарів на 11,6 % у 2011 р. до 281,4 млн дол., здається, не перетворилось на усталену тенденцію. Адже, за даними державної статистики за січень – серпень 2012 р., вартість експорту різноманітних приладів та апаратів становила лише 98,2 % від рівня такого ж показника за аналогічний період 2011 р.

Тобто не виключено, що ця сфера вітчизняного машинобудівного експорту нині переходить у стан стагнації. Причина подібної ситуації, мабуть, полягає у відсутності в Україні достатньої кількості конкурентоспроможних вітчизняних виробників відповідних приладів та апаратів. А короткий сплеск зовнішньоторговельної активності в цій галузі у 2001–2004 рр., на жаль, не був належним чином підтриманий відповідною ефективною державною політикою.

Водночас Україна є не лише помітним експортером, а й доволі великим імпортером машинобудівної продукції. У 2008 р., коли Українська держава ще повною мірою не зазнала впливу глобальної економічної кризи, вартість імпортованих Україною товарів машинобудівної галузі сягнула 26,7 млрд дол. США, тобто свого найвищого рівня за весь період 2000-х років. У 2006–2008 рр., тобто у період доволі швидкого зростання вітчизняної економіки, частка продукції машинобудування в сукупній вартості українського імпорту коливалась у межах 30,5–32,6 %. У цілому, за 2001–2008 рр. вартість імпортованої Україною продукції машинобудування зросла в 7,9 раза. А з розгортан-

ням економічної кризи в Україні частка продукції машинобудування у сукупній вартості українського імпорту скоротилась до 18,5 %, а його абсолютні обсяги зменшились майже в 3,2 раза.

Правда, з 2010 р. почалося поновлення зростання обсягів і частки імпорту продукції машинобудування в сукупній вартості вітчизняного імпорту. У 2011р. вартість імпорту продукції машинобудування в Україні зросла у порівнянні з кризовим 2009 р. майже у 2,4 раза (до 20 млрд дол.), а частка машинобудівних товарів у сукупній вартості імпортованих Україною товарів сягнула 24,3 %. Підсумки січня – серпня 2012 р. засвідчили наявність тенденції до подальшого нарощування обсягів машинобудівного імпорту (на 22,9 % більше, ніж за аналогічний період 2011 р.) та збільшення його частки у сукупній вартості імпортованих Україною товарів (до 26,5 %). І є вагомій підстави вважати, що у 2012 р. цей показник у результаті післякризового поновлення вітчизняної економіки може наблизитись до рівня 2008 р.

Водночас, слід наголосити, що Україна має від'ємне сальдо експортно – імпортних операцій у зовнішній торгівлі товарами машинобудування. І це від'ємне сальдо протягом 2001–2008 рр. швидко зростало. У 2008 р. за абсолютним значенням від'ємне сальдо експортно-імпортних операцій у зовнішній торгівлі товарами машинобудування більш ніж у 15 разів перевищувало рівень 2001 р. А у 2009 р., під впливом кризи, коли в Україні імпорт продукції машинобудування скорочувався швидше, ніж її експорт, абсолютна величина від'ємного сальдо експортно-імпортних операцій у зовнішній торгівлі товарами машинобудування скоротилась у порівнянні з попереднім роком більш ніж у 10 разів.

Утім, як зазначалось вище, з 2010 р. почалося післякризове поновлення економіки, що вплинуло й на вітчизняну зовнішню торгівлю товарами машинобудівної групи. А оскільки останнім часом імпорт продукції машинобудування в Україні зростає швидше, ніж її експорт, то цілком імовірно, що цього року абсолютна величина від'ємного сальдо вітчизняної зовнішньої торгівлі продукцією машинобудування значно (до 30 %) перевищить показник 2011 р.

Таким чином післякризове поновлення операцій з імпорту в Україну машинобудівних товарів багато в чому нагадує докризову динаміку. Утім, для більш обґрунтованої оцінки тенденцій розвитку імпорту зазначених товарів в Україні, необхідно звернутись до галузевої структури та галузевої динаміки обсягів імпорту продукції машинобудування.

Зазначена динаміка обумовлена впливом ряду таких факторів. Насамперед, обсяги імпорту продукції машинобудування визначаються потребами її кінцевого споживання у виробничій (промисловість, сільське господарств, транспорт тощо) та невиробничій (домогосподарства) сферах вітчизняної економіки. Тим більш, що величезний спектр необхідних вітчизняній економіці товарів машинобудівної галузі виробничого та споживачого призначення Україна не виробляє взагалі. І обсяги імпорту таких товарів визначаються, на-

самперед, купівельною спроможністю українських підприємств та населення, а також масштабами розвитку відповідних державних програм.

Тому за основними групами товарів машинобудування, як то машини, обладнання та механізми (група XVI УКТЗЕД), засоби транспорту (група XVII УКТЗЕД) і прилади та апарати (група XVIII УКТЗЕД) протягом 2001–2008 рр. спостерігалось значне (у 4,7–16,2 раза) зростання вартості імпорту, яке у 2009 р. змінилося його стрімким падінням, особливо у сфері транспортного машинобудування (у 5,6 раза), що, у свою чергу, з 2010 р. перейшло у відновлюючи зростання. Причому, на відміну від експорту, імпорт машинобудівних товарів зростає і цього року. І якщо така тенденція збережеться й надалі, то за підсумками 2012 р. Україна, як зазначалось вище, цілком може вийти на рекордний докризовий показник вартості імпорту машинобудівних товарів. Правда, товарна структура цього імпорту буде суттєво іншою, ніж до кризи.

Якщо узагальнити згадувані вище зміни динаміки імпорту в Україну машинобудівної продукції, то можна дійти деяких висновків. Розвиток вітчизняної економіки сприяв доволі швидкому зростанню імпорту виробничого обладнання. Так, протягом 2001–2008 рр. імпорт обладнання для АЕС, включаючи свіже ядерне паливо, парових котлів, деяких видів турбін, різноманітних двигунів тощо (група XVI. 84 УКТЗЕД) зріс у 5,8 раза. Причому скорочення імпорту обладнання, що є інвестиційним товаром, під дією кризи (у 2,4 раза) було значно меншим, ніж імпорту дорогих споживчих товарів. Наприклад, вартість імпорту засобів наземного транспорту (крім залізничного), переважну частину якого становили легкові автомобілі, під впливом кризи скоротилась у 5,8 раза.

У тих же випадках, коли в Україну завозились відносно дешевші споживчі товари, які до того ж не виробляються зовсім або у достатній кількості вітчизняною промисловістю, а також відносно менш капіталоемне виробниче обладнання, то й скорочення обсягів імпорту внаслідок кризи було відносно меншим. Наприклад, імпорт в Україну різноманітних електричних машин виробничого та споживчого призначення у 2009 р. скоротився порівняно з попереднім роком лише в 1,6 раза, тоді як щодо імпорту машинобудівних товарів у цілому цей показник становив 3,2 раза. Так само після кризи швидше відновлювався імпорт тих груп товарів машинобудування, які під час кризи зазнали меншого скорочення.

Аналіз динаміки товарної структури машинобудівного імпорту важливий як з точки зору виявлення можливостей покращання вітчизняних торговельного та платіжного балансів, так і для визначення перспектив розвитку в Україні машинобудівного виробництва для заміщення імпорту відповідних товарів. Наприклад, у 2012 р. у порядку підготовки до проведення Євро-2012 в Україну з Республіки Корея було імпортовано швидкісні потяги на суму 262,5 млн дол. А нещодавно в ЗМІ з'явилась інформація про те, що виробництво аналогічної техніки налагоджується в Україні.

У свою чергу, імпорт цього року самопідйомних бурових установок (СПБУ) та іншої супутньої машинобудівної продукції призвів до загального збільшення імпорту продукції суднобудування Україною у січні – серпні 2012 р. у 8,8 раза порівняно з аналогічним періодом минулого року. У результаті, принаймні у 2012 р., вітчизняне суднобудування перетворюється з галузі нетто-експортера в нетто-імпортера.

Так само відсутністю відповідного виробництва обумовлені значні обсяги імпорту в Україну різноманітних приладів й апаратів (група XVIII УКТЗЕД). Наприклад, у 2012 р. 46,6 % вартості імпорту в Україну товарів цієї групи становили різноманітна медична апаратура та пристрої. Причому обсяги вітчизняного експорту товарів медичного призначення були майже вдсятеро менші за обсяги відповідного імпорту. Таким чином, в Україні існує доволі значний економічний простір для розвитку імпортозаміщувального виробництва в цій сфері машинобудування. Причому з перспективою подальшого нарощування експорту відповідних товарів на ринки країн СНД.

Другим важливим чинником, що визначає обсяги імпорту продукції машинобудування в Україні, є потреби вітчизняного машинобудування у поставках деталей, вузлів тощо відповідно до схем виробничої кооперації. У цьому випадку імпортні поставки відповідної продукції, через механізм подетальної/вузлової спеціалізації закордонних підприємств, часто з пострадянських держав, є важливим чинником, що визначає можливості експорту українських машинобудівних товарів. Вельми наочно це виявляється, наприклад, у транспортному машинобудуванні.

Так, зі слів міністра оборони України Д. Саламатіна, нині на українських підприємствах ремонтується 20 бойових кораблів, катерів та суден системи забезпечення українських Військово-Морських сил. У ВМС України стверджують, що 2012 р. став рекордним за обсягами ремонту морської військової техніки. Але помітна частина озброєнь та обладнання для військово-морських суден має імпортне походження. А внесок наших суднобудівників у створення бойових кораблів й інших плавучих засобів полягає, насамперед, у виконанні так званих корпусних робіт. Останні хоч й потребують доволі значних витрат якісної сталі, однак відносно дешевші у порівнянні з апаратним, машинним і збройовим наповненням суден. Зокрема, у січні – серпні 2012 р. в Україну тільки двигунів для судових силових установок було імпортовано зі США, розвинутих європейських країн та Японії на 4,6 млн дол.

Також протягом зазначеного періоду в Україну було імпортовано частини літальних апаратів більш ніж на 18 млн дол., при тому, що експорт літальних апаратів сягнув майже 198 млн дол. Однак особливе значення коопераційний імпорт має для розвитку вітчизняного автомобілебудування. Так, у січні – серпні 2012 р. в Україну було імпортовано частин і пристроїв моторних засобів та двигунів до різних типів автомобілів на 451,3 млн дол., тоді як експорт наземного транспорту крім залізничного (група XVI. 87 УКТЗЕД), в ос-

новному автотранспорту різного типу, у цей же період становив 433 млн дол. Звичайно, не всі імпортні деталі у подальшому використовуються для виробництва саме експортної продукції. Частина їх іде на виготовлення продукції для внутрішнього ринку. Однак без такого імпорту українське автомобілебудування взагалі б не могло існувати.

Таким чином, динаміка імпортних поставок в Україну продукції машинобудування, через механізм подетальної/вузлової спеціалізації закордонних підприємств, певною мірою, визначає і відповідну динаміку експорту продукції вітчизняного машинобудування. Хоча дані державної статистики, які подаються на макроекономічному рівні, дають лише наближене уявлення про масштаби такого імпорту продукції машинобудування в Україну, оскільки на цьому рівні не завжди є можливість із належним ступенем точності визначити обсяги означених поставок. Утім, поставки за схемами коопераційного імпорту продукції машинобудування можуть певною мірою розглядатись як потенційний ринок для розвитку в Україні імпортозамінних виробництв. Правда, рішенню про розвиток таких виробництв повинні передувати детальні фахові дослідження, особливо якщо їх розвиток вимагає інвестицій із залученням державних коштів.

С. Горвая, науч. сотр. ФПУ НБУВ, канд. наук по соц. коммуникациям

Анализ проблемы вступления Украины в Таможенный союз в политических интерпретациях

Высказанная послом Украины в России В. Ельченко точка зрения о том, что в случае продолжения кризиса в Европейском Союзе Украина может присоединиться к Таможенному союзу (ТС) России, Беларуси и Казахстана, вызвала достаточно активное обсуждение в СМИ. При этом В. Ельченко объяснил: в Украине исходят из того, что нужно немного времени, чтобы Таможенный союз заработал. Случиться это может, по прогнозам посла, к 2015 г., когда объединение «должно приобрести свой окончательный вид».

В настоящее время украинские эксперты внимательно изучают процессы формирования коллегиальных органов ТС, а также экономических процессов Украины и стран Таможенного союза. Так, впервые за последние пять лет наблюдается преобладание объемов торговли Украины со странами ТС над объемами торговли со странами Европейского Союза. «На сегодня это 42 % в первом случае, и уже меньше 30 % – во втором», – сообщил В. Ельченко (<http://podrobnosti.ua/economy/2012/11/13/870346.html>, 13.11.2012).

«Мы не говорим (Таможенному союзу) ни да, ни нет. Перспективы есть. Если эти тенденции (по росту взаимной торговли со странами ТС), которые сегодня существуют, плюс мы видим кризисные явления в ЕС, – будут сохраняться, то ответ будет скорее да, чем нет», – сказал дипломат.

Посол также добавил, что Украина не отказывается от евроинтеграции. «Нам хотелось бы видеть Украину в Европейском Союзе – в таком, котором он был позавчера. То, что происходит в еврозоне сейчас, заставляет задуматься. Но от самой идеи мы не отказываемся», – сказал В. Ельченко, добавив, что оптимальным было бы объединение желаний Украины и возможностей ЕС.

При этом директор департамента информационной политики украинского МИД О. Волошин заявил о том, что вступление Украины в Таможенный союз России, Беларуси и Казахстана не стоит в повестке дня и не является главным приоритетом для Киева. «Мы просим не создавать ненужную интригу вокруг высказываний посла Украины в России В. Ельченко, который является опытным дипломатом, не привыкшим давать однозначные простые ответы на сложные вопросы», – сказал он, комментируя высказывание украинского дипломата по поводу возможного присоединения Украины к Таможенному союзу.

О. Волошин отметил, что украинское законодательство закрепило приоритетность евроинтеграционного направления, что отражает волю большинства украинцев.

Директор департамента информационной политики украинского МИД добавил, что Киев сосредоточен на нахождении такой формулы взаимодействия с Таможенным союзом, которая бы сохранила и укрепила возможности украинских экспортеров на этом огромном по значимости рынке. «Одновременно, задачей номер один для МИДа является подписание Соглашения об ассоциации с Евросоюзом, в частности создание зоны свободной торговли», – сообщил О. Волошин (<http://izvestia.kharkov.ua/on-line/25/1125946.html>, 15.11.2012).

Следует подчеркнуть, что ранее официальный Киев достаточно осторожно оценивал возможность вступления Украины в Таможенный союз. Президент В. Янукович неоднократно заявлял, что речь идет не о полноценном членстве, а о сотрудничестве в формате 3+1.

С другой стороны, представители Европейского Союза (как впрочем и эксперты Таможенного союза несколько раньше), с которым Украина уже долго готовит договор об ассоциации и зоне свободной торговли, ранее заявляли, что Таможенный союз и ЗСТ с ЕС – вещи несовместимые.

Наряду с комментарием представителя МИД, высказанная послом Украины в России В. Ельченко точка зрения стала достаточно обсуждаемой в среде отставных политиков и некоторых экспертов.

Так, бывший министр иностранных дел В. Огрызко, комментируя высказывания посла Украины в РФ, подчеркнул: «Байки о том, что Таможенный союз – это спасение для Украины, является направленной кампанией против наше-

го государства... Нам бы их кризис, причем, в таком худшем его варианте, – подчеркнул экс-министр. – Для нас это уже считалось бы, что мы живем, как когда-то обещали, что “построим до 80-го года коммунизм”. Поэтому пусть эти люди, которые отрабатывают московскую версию развития Украины, уехали бы в эти страны Европейского Союза и там бы все посмотрели и оценили, что происходит в ЕС. Тогда было бы правильнее и разумнее об этом говорить».

В. Огрызко убежден, что новую волну мирового кризиса Европе удастся преодолеть и быстро из него выйти. «Кризисы в Евросоюзе возникают с определенной периодичностью, но почему-то всегда Евросоюзу удавалось их преодолевать и выходить из каждого очередного кризиса сильнее, чем он был до этого. Я абсолютно убежден, что этот кризис в очередной раз страны Евросоюза преодолеют», – подчеркнул он (<http://gazeta.ua/ru/articles/politics/467006>, 13.11.2012).

В. Огрызко убежден, что на самом деле именно Таможенный союз никаких преимуществ Украине не принесет. «... Я думаю, что это просто направлена кампания против Украины. И очень жаль, что у нас находятся люди, которые сознательно или бессознательно в этом участвуют», – подчеркнул экс-министр.

Ранее бывший посол Украины в Беларуси Р. Бессмертный также выражал уверенность в том, что Украина никогда не станет частью Таможенного союза России, Беларуси и Казахстана. По его словам, для этого нет ни экономических, ни политических предпосылок. «Вступления Украины в Таможенный союз не было, нет и никогда не будет, по той простой причине, что в экономическом плане Таможенный союз Украине – невыгоден. Однозначно невыгодный... Янукович, как прагматичный человек, понимает, что экономическое сотрудничество, кооперацию нужно всячески поддерживать, потому что Украина имеет на своей территории лохмотья советского военно-промышленного комплекса, никому не нужные части самолетостроительных, кораблестроительных и приборостроительных советских производств. Я их называю лохмотьями, потому что они нужны были только советской системе. Они сегодня неконкурентоспособны, но у нас существует масса рабочих рук, которые можно пристроить только на этих предприятиях. Поэтому какую-то работу в этом плане нужно делать», – рассуждал Р. Бессмертный (<http://podrobnosti.ua/outeropinion/2012/10/30/867378.html>, 30.10.2012).

По его мнению, в политическом плане «Янукович давным-давно для российских лидеров является предателем... Я нигде никогда не слышал, ни в персональных разговорах с Януковичем, или из публичных его речей, что он является проводником Украины в Таможенный союз», – сказал Р. Бессмертный.

Руководитель Института трансформации общества, экономист О. Соскин, комментируя высказанную послом Украины в России В. Ельченко точку зрения, отметил, что посол Украины в России не говорит всей правды об увеличении товарооборота между Украиной и Россией. «Россия отсталая сырьевая

страна. 85 % экспортного сектора России – это сырье: нефть, газ, руды и черный металл. По своим характеристикам РФ – транзитивная страна, страна с сырьевой экономикой, которая не является эффективным международным экономическим лидером. У нее очень маленькая составляющая высокотехнологичных укладов. Кроме того, она исповедует авторитарные диктаторские ценности. Она не является приемлемой для Украины в социально-политическом плане, с точки зрения развития демократии в рамках общих базовых ценностей», – отмечает эксперт (http://gazeta.ua/ru/articles/politics/_s-rossiej-my-torguem-sebe-v-ubytok-vhodit-v-tamozhennyj-soyuz-net-smyslasoskin/466972, 13.11.2012).

Кроме того, по словам О. Соскина, рынок России чрезвычайно узок. «Тем более, когда такие, как Ельченко заявляют, что у нас с ними увеличивается товарооборот, то должны говорить всю правду. Потому что товарооборот имеет две составляющие: экспорт и импорт. Между ними есть соответствующее сальдо. В этом году отрицательное сальдо торговли с Россией только за январь – август составило 6 млрд 405 млн долл. Мы торгуем себе в убыток. Они вводят для нас постоянные ограничения, соответствующие запреты. Поэтому непонятно, какой смысл нам входить в Таможенный союз», – добавил экономист.

По мнению О. Соскина, подобные заявления официальных лиц наносят непоправимый вред Украине. «Как вообще можно заявлять подобные глупости? Во-первых, есть курс Украины в Европейский Союз. С этим постулатом пришел к власти Янукович. При любых обстоятельствах системные опросы показывают, что большинство населения Украины выступает за вступление Украины в ЕС. Такие оборотни, как Ельченко, служат тому, кто при власти. Если он об этом говорит, значит кто-то в Администрации Президента дал ему такое задание. Это человек, которого нужно расценивать как врага украинской нации и гнать», – считает экономист.

Также ранее народный депутат от фракции Партии регионов В. Зубанов высказал мнение о том, что Россия никогда не уступит Украине в вопросе о скидке на газ. «С какого перепугу Россия будет уменьшать цену на газ для Украины? Их все устраивает. Тем более, что на Россию надвигается еще больше экономический кризис, чем на Украину. Конечно, там на счету каждая копейка», – сказал он (http://gazeta.ua/ru/articles/business/_dogovoritsya-s-rossiej-o-deshevom-gaze-ne-udastsya-k-bojko-estvoprosy-regional/466180, 08.11.2012).

По словам депутата, не стоит доверять обещаниям России снизить стоимость газа в случае присоединения Украины к Таможенному союзу или Евразийскому союзу. «Россияне предлагают вступать в Таможенный союз и Евразийский союз. Что такое Евразийский союз? Никаких документов по нему не разработано. А если посмотреть на устав Таможенного союза, то там управляющий орган только один, и Россия в нем имеет 57 % голосов. Про какие цены можно договариваться? Сегодня договоримся, а завтра этот наднациональ-

ный орган примет совсем другое решение. Россия не хочет компромиссов и говорит: «Нет, ребята, никакой государственности, вступайте к нам». Но я думаю, что в Украине достаточно соответствующих кадров, чтобы проводить эффективную энергетическую политику», – подчеркнул В. Зубанов.

Политик отметил, что Украина должна снижать объемы потребления газа. «Думаю, что мы недостаточно решительно принимаем меры, чтобы получить энергетическую безопасность. Это вопрос к Министерству энергетики и угольной промышленности вообще и Ю. Бойко, в частности. Нам нужно только снижать объемы газа, который мы потребляем, другого выхода нет. С каждым месяцем должны потреблять все меньше. Бойко говорит, что мы потребляем меньше, но есть спад в экономике – конечно, предприятия потребляют меньше газа», – считает В. Зубанов.

При этом следует обратить внимание и на другие точки зрения относительно возможности вступления Украины в ТС. Так, советник Премьер-министра Украины по внешней политике А. Орел ранее заявил, что Украина сегодня выбирает между присоединением к Таможенному союзу и к ЕС, в котором углубляется внутренний кризис. По словам эксперта, оптимальным вариантом стало бы создание единого экономического пространства, которое бы объединило страны Евросоюза, ТС и Украину. «К сожалению, на сегодня такой сценарий нереален», – посетовал специалист (<http://rus.for-ua.com/politics/2012/11/05/133141.html>, 05.11.2012).

Он подчеркнул, что Киев готов развивать секторальное сотрудничество с ТС по формуле «3+1». А. Орел считает, что от этого в результате снижения цен на газ и снятия таможенных барьеров реальную выгоду получают наукоемкие и высокотехнологичные отрасли страны.

Эксперт подчеркнул, что появление ТС вне зависимости от позиции Украины означает существенный пересмотр Евросоюзом своей стратегии и тактики в отношении постсоветских стран. «Евросоюз должен признать ТС и его органы как равноправного партнера по переговорам, а также пересмотреть приоритеты своей программы “Восточного партнерства”. Пока же подобной евразийской политики у ЕС нет и в зародыше», – полагает эксперт.

Также, по информации СМИ, ранее В. Медведчук посоветовал украинской власти обратить внимание на доклад Европейского банка реконструкции и развития, в котором Таможенный союз России, Беларуси и Казахстана назван первым успешным примером экономической интеграции между странами бывшего Советского Союза.

«Подсчитано, что с момента создания ТС объём торгового оборота между странами-участницами удвоился за счёт введения единых таможенных тарифов и ликвидации нетарифных барьеров. Причем постепенно происходит переориентация торговли с внешних субъектов – таких как Китай и ЕС – непосредственно на сам союз. В перспективе эксперты ЕБРР прогнозируют развитие трансграничной инфраструктуры и дальнейшее совершенствование функ-

циональных механизмов Таможенного союза», – написал лидер общественно-го движения «Украинский выбор» в своем блоге.

По словам В. Медведчука, пока отечественные политики «присматриваются» к Таможенному союзу, Украина теряет время, когда еще можно договориться о полноправном участии в этом перспективном проекте и повлиять на его становление. «К сожалению, наши отечественные политики предпочитают не замечать того, что на восточных границах Украины уже не просто Россия, а на севере – не просто Белоруссия, но Союз с единой экономической политикой, в том числе – и по отношению к нашей стране», – считает политик (<http://www.versii.com/news/266757/>, 07.11.2012).

Независимый финансовый эксперт В. Суслов также считает, что единственным спасением для экономики Украины сегодня является вступление в Таможенный союз. Ведь без получения средств от МВФ Украина будет испытывать серьезные экономические проблемы, а заимствования на внешних рынках для страны стоят слишком дорого и их слишком мало. «В правительстве существует серьезная возможность выровнять экономическую ситуацию в стране – это вступление в Таможенный союз. Таким образом, и цена на газ будет снижена до 160 долл. А это позволит не только не поднимать стоимость газа для населения и тарифы на коммунальные услуги, а наоборот – их снизить», – сказал он (<http://finance.obozrevatel.com/business-and-finance/46038-ekspert-edinstvennoe-spasenie-dlya-ekonomiki-ukrainy-i-tamozhennyij-soyuz.htm>, 02.11.2012).

По его словам, именно «при сегодняшней неблагоприятной экономической ситуации у украинских политиков формируется стимул для вступления в Таможенный союз». «При вступлении исчезает дефицит “Нефтегаза”, бюджетные средства не будут использовать для его покрытия. А МВФ не будет иметь возможности настаивать на увеличении тарифов на газ», – добавил он.

По его словам, стоимость привлечения ресурсов для Украины через большие риски слишком высокая, а бюджетный кризис в стране набирает обороты.

Заместитель директора Института стран СНГ, руководитель отдела Украины В. Жарихин, комментируя высказанную послом Украины в России В. Ельченко точку зрения, отметил: «Украина во внешней политике ведёт себя, как капризная дама. Но даже обнаружив, что за ней никто не ухаживает, она по привычке продолжает “строить глазки” в обе стороны.

Высказывания посла о том, что в ЕС сейчас дела нехороши и это заставляет Украину задуматься, присоединяться ли к еврозоне, называется “зелен виноград”. Когда дела в ЕС были хороши, Украину и тогда туда не звали. И сейчас не возьмут» (<http://file-rf.ru/context/2122>, 14.11.2012).

Германии и Франции совершенно невыгодно, чтобы при нынешней системе голосования по Лиссабонскому договору в ЕС появилась ещё одна восточноевропейская страна с населением большим, чем в Польше, а значит, претендующая на большое число голосов.

Россия же готова ждать, пока Украина, наконец, сделает вид, что «так и быть: готовы вступить в Таможенный союз», а на самом деле просто поймёт, что другого пути у неё нет. Время тут работает на Россию, а не на Украину.

«Сейчас, когда развиваются реальные структуры Таможенного союза и Евразийского союза, а у ЕС много проблем, Украине вообще-то выбора, по сути, не остаётся. И её вступление в Таможенный союз – дело времени.

Украине выгодно вступить в Таможенный союз, но это невыгодно украинским олигархам... Надо ждать, во-первых, усиления украинского государства. Во-вторых, начала строительства газопровода “Южный поток”, который очень сильно прочищает мозги “незалежников”. По нему все договорённости есть, и 7 декабря его начнут строить. Украине осталось меньше месяца на размышления», – резюмировал В. Жарихин.

Директор Первого департамента стран СНГ МИД России М. Евдокимов, со своей стороны, ранее отметил, что в случае принятия руководством Украины решения о присоединении к Таможенному союзу России, Беларуси и Казахстана для завершения переговоров ей потребуется год-полтора.

По его словам, все страны СНГ по своим экономическим механизмам – по контролю на границе, по таможенным документам – очень близки, и в договоре о зоне свободной торговли в рамках СНГ все эти процедуры прописаны. «Поэтому, с точки зрения техники, не потребуется нескольких лет», – уверен М. Евдокимов (http://rus.newsru.ua/finance/09nov2012/mss_dog, 09.11.2012).

Он подчеркнул, что многие исследования показывают, что членство Украины в Таможенном союзе выгодно для нее.

М. Евдокимов напомнил, что работает рабочая группа по присоединению Киргизстана к ТС, и к концу 2013 г. станет ясно, когда эта страна станет членом организации. По его словам, чтобы страна присоединилась к Таможенному союзу, нужно, чтобы она подписала минимум 17 экономических соглашений и выполняла их.

Таким образом, демонстрируемые в СМИ диаметрально противоположные взгляды на высказанную Чрезвычайным и Полномочным Послом Украины в РФ В. Ельченко точку зрения по поводу необходимости изучения целесообразности вступления Украины в Таможенный союз свидетельствуют, скорее всего, о традиционном антагонизме различных политических сил в Украине и не затрагивают, в сущности, содержание поднимаемой проблемы. К сожалению, общенациональные интересы, даже в самом общем виде, после двух десятков лет существования независимого Украинского государства, не являются объединяющей платформой для политических сил, что постоянно оказывает негативные влияния на процесс национального развития.

Ход и перспективы сотрудничества Украины и России в сфере атомной энергетики

Начало строительства в Украине завода по производству ядерного топлива при участии российской стороны ознаменовало новый этап в развитии украинско-российского сотрудничества в сфере атомной энергетики.

Технико-экономическое обоснование строительства было утверждено Кабинетом Министров в июньском распоряжении «Вопрос размещения, проектирования и строительства завода по производству ядерного топлива для реакторов типа ВВЭР-1000».

Этому предшествовал ряд решений украинских властей, касающихся определения участников реализации проекта и условий, на которых он должен осуществляться.

Реализацию проекта строительства Украиной завода по выпуску тепловыделяющих сборок (ТВС) для украинских АЭС по российским технологиям (его окончание планируется завершить к 2015 г.) осуществляет совместное российско-украинское предприятие, созданное российской топливной компанией ТВЭЛ и украинским государственным концерном «Ядерное топливо».

В сентябре 2010 г. корпорация ТВЭЛ была признана украинским правительством победителем конкурса по отбору технологий строительства завода по фабрикации ядерного топлива. Основным конкурентом ТВЭЛ на украинском рынке была известная американская компания Westinghouse Electric Company. Напомним, именно ТВЭЛ на протяжении всех предыдущих лет был главным поставщиком топлива для украинских АЭС, а необходимость закупки топлива за границей создавала постоянные проблемы для отечественного бюджета.

Позже, в октябре 2010 г., Украина и Россия подписали рамочное соглашение о создании в Украине совместного предприятия по производству ядерного топлива для реакторных установок ВВЭР-1000 по российским технологиям, а затем Государственный концерн «Ядерное топливо» и компания ТВЭЛ подписали учредительный договор о создании частного акционерного общества «Завод по производству ядерного топлива», доля Украины в котором составила 50 % плюс одна акция, России – 50 % минус одна акция.

Строительство объекта, под который выделено 6,8 га возле поселка Смолино Кировоградской области, будет осуществляться в две очереди: 2012–2015 гг. и 2016–2020 гг. Общая стоимость проекта составит 3,7 млрд грн, в том числе 1,1 млрд грн планируется направить на приобретение российских технологий производства топлива.

Как указывает глава украинского правительства Н. Азаров, этот проект позволит Украине усилить свою энергетическую независимость, а также обеспечит развитие Кировоградщины. Строительство завода позволит полностью обеспечить ядерным топливом все 15 действующих реакторов украинских АЭС, а также два реактора Хмельницкой АЭС, строительство которых планируется к 2015 г. Кроме того, по словам Премьер-министра, Украина сможет участвовать в зарубежных проектах по эксплуатации действующих атомных энергоблоков и строительства новых. Н. Азаров также подчеркивает, что реализация этого проекта открывает новый этап в сотрудничестве России и Украины. «Этот проект открывает новую полосу сотрудничества с нашим стратегическим партнером – Российской Федерацией. Мы в октябре 2010 г. с тогдашним премьером, а нынешним президентом В. Путиным подписали это соглашение, и сейчас мы приступаем к практической реализации этого соглашения».

Комментируя мнение некоторых украинских экспертов о том, что Россия не заинтересована в создании конкурирующего предприятия в Украине, генеральный представитель госконцерна «Росатом» в Украине и Беларуси, директор представительства ЗАО «Русатом Оверсиз» А. Мертен подчеркивает, что такой взгляд не соответствует действительности. По его словам, проект лежит в плоскости интересов обеих сторон: «Мы заинтересованы в глобализации нашего бизнеса, что предполагает вынесение производственных активов в зарубежные страны. Украинская сторона желает укрепить свою энергетическую безопасность, стать самодостаточной с технологической точки зрения. К тому же, реальная и адекватная программа диверсификации поставок ядерного топлива – это, прежде всего, наличие собственного завода». Кроме того, как заявляет А. Мертен, тот уровень, на котором договаривались о реализации проекта, и те деньги, которые на него уже потрачены, «дают достаточно аргументов в пользу серьезности наших намерений».

Как отмечают обозреватели, решение финансовых вопросов, учитывая заявленные объемы и темпы строительства в условиях мирового финансово-экономического кризиса, стало одним из сложнейших аспектов реализации проекта. Но сегодня основные проблемы, связанные с финансированием, фактически решены. Еще в июле акционеры предприятия – ТВЭЛ и «Ядерное топливо» – приняли решение увеличить уставный капитал компании более чем на 20 млн долл. Причем российская сторона сразу же зарезервировала необходимые денежные средства, ожидая аналогичного решения украинской стороны.

В октябре украинский парламент принял решение о выделении из госбюджета 80 млн грн для выкупа акций дополнительной эмиссии совместного предприятия «Завод по производству ядерного топлива» госконцерном «Ядерное топливо». Кроме того, компания ТВЭЛ декларирует готовность предоставления Украине заема для реализации первоочередных мероприятий, связанных со строительством завода. Таким образом, как подчеркивают

участники проекта, все мероприятия, связанные с его финансированием, пока идут в соответствие с достигнутыми договоренностями.

Обсуждение перспектив реализации совместного российско-украинского проекта в атомной сфере во многом вращается вокруг проблемы его окупаемости. Разработчики проекта подчеркивают, что их цель – сделать производство рентабельным и максимально загрузить мощности предприятия. С выходом предприятия на проектную мощность вопрос обеспечения украинских АЭС собственным топливом будет решен, что позволит рассматривать возможности экспорта его продукции в другие страны. В том, что продукция завода будет конкурентоспособной на рынке ядерного топлива и сможет послужить решению проблем диверсификации поставок ядерного топлива в Европу, уверен генеральный представитель госконцерна «Росатом» в Украине и Беларуси А. Мертен.

«Это абсолютно реально и возможно, и у нас с украинской стороны уже имеются такие договоренности, – заявляет эксперт. – Однако сначала завод должен выйти на проектную мощность и полностью обеспечить нужды украинских АЭС, включая два новых блока Хмельницкой станции». «Мы неоднократно говорили о том, что завод в Украине – это прежде всего бизнес-проект, который, в свою очередь, требует оптимальной загрузки для достижения рентабельности. Убежден, что продукция завода будет конкурентной, так как производство будет соответствовать высоким мировым стандартам, завод будет обеспечиваться российскими услугами по обогащению урана на привлекательных коммерческих условиях. Завод может стать источником для диверсификации поставок ядерного топлива в страны Европы», – заявляет А. Мертен.

Еще один важный аспект реализации украинско-российского проекта заключается в том, что сегодняшнее сотрудничество в этой сфере не ограничивается использованием украинской стороной российских технологий – по итогам 2011 г. украинские предприятия поставили «Росатому» оборудование на 140 млн долл. Специалисты ожидают, что по итогам нынешнего года и прогнозированным показателям на следующий год эти цифры могут существенно возрасти. Во многом это будет зависеть от объема и темпов строительства новых энергоблоков на украинских АЭС, а также от выполнения запланированных сервисных и ремонтных работ, которые потребуют использования продукции отечественных машиностроительных предприятий. При этом общий товарооборот между Украиной и Россией в отрасли ядерной энергетики и технологий также возрастет.

Как отмечают обозреватели, финансовые аспекты достройки двух блоков на Хмельницкой АЭС, где 80 % финансирования строительства берет на себя российская сторона, также близки к решению. Напомним, в июне 2010 г. правительства России и Украины подписали соглашение о сотрудничестве в сооружении 3-го и 4-го энергоблоков Хмельницкой АЭС. Российская сторона подтвердила готовность обеспечить организацию финансирования проекта в

форме кредитования, но при условии, что Украина также частично выделит средства. Предполагалось, что кредитование будет организовано за счет российских государственных банков, в частности, «Сбербанка России». Заемщиком по кредиту должен был выступить НАЭК «Энергоатом». Теперь важным аспектом становится выдача украинской стороной государственных гарантий для покрытия рисков кредитования, что является одним из основных условий обеспечения долгосрочной финансовой поддержки проекта российским банком. В начале сентября украинский парламент принял закон о размещении, проектировании и строительстве 3-го и 4-го энергоблоков Хмельницкой АЭС, что создает необходимые основания для предоставления государственных гарантий Украиной для финансирования проекта.

Как подчеркивает А. Мертен, и российская, и украинская стороны заинтересованы в том, чтобы в процесс сооружения двух блоков вовлечь максимальное количество украинских подрядных организаций. По его словам, не менее 50 % производства необходимого оборудования будет локализовано в Украине. Участниками проекта могут стать такие предприятия, как ОАО «Турбоатом», НПО «Импульс», НПО им. М. В. Фрунзе, ПАО «Киевское центральное конструкторское бюро арматуростроения», ПАО «Энергомашспецсталь» и другие украинские организации и заводы-изготовители. «За российской стороной остаются работы, которые в силу объективных причин не могут быть осуществлены заказчиком. В частности, разработка технического проекта реакторной установки, проекта и рабочей документации реакторного отделения, изготовление и поставка отдельных единиц оборудования реакторной установки с длительным циклом изготовления, а также другие работы, предусмотренные контрактным соглашением», – говорит А. Мертен.

Ожидается, что украинско-российское сотрудничество в атомной сфере будет все далее выходить за пределы Украины. Так, по сообщениям СМИ, Украина заинтересована в участии в строительстве Армянской АЭС, о чем, в частности, заявлял посол Украины в Армении. Также Украина готова принять участие в создании атомных электростанций на территории других стран-партнеров «Росатома», который приветствует эти инициативы и предлагает украинским партнерам развивать кооперацию. Именно развитие кооперации между предприятиями атомного промышленного комплекса Украины и предприятиями российской госкорпорации «Росатом» является, в частности, основной задачей его недавно созданной дочерней структуры – «Русатом Оверсиз».

«Росатом» заинтересован в расширении своего присутствия на украинском рынке, подчеркивает глава «Русатом Оверсиз» А. Мертен. «Это логично, потому что исторически атомные отрасли наших стран были связаны в цепочку в рамках единого Минсредмаша. А теперь кооперация двух отраслей не только возможна, но и необходима. Просто теперь она должна базироваться на экономике. Например, российский “Атомэнергомаш” приобрел в Украине краматорскую “Энергомашспецсталь”. Только за последние два года в модернизацию

этого завода было инвестировано свыше 100 млн долл, общий объем инвестиций, начиная с 2005 г., превышает 300 млн долл. Эти деньги пошли на техническое перевооружение производства и заводские экологические программы. Уже есть эффект для кооперации двух стран в атомной сфере – “Энергомаш-спецсталь” производит заготовки для корпусов парогенераторов и другого ключевого оборудования ядерного острова по технологии ВВЭР (водо-водяной энергетический реактор), поставляя их на российские предприятия в рамках производственной цепочки», – комментирует ситуацию А. Мертен.

Впрочем, у украинско-российского сотрудничества в атомной сфере есть и другие стороны, зачастую принимающие в отражении отечественных СМИ несколько скандальный характер.

Так, недавно украинские СМИ сообщили о завершении многолетнего корпоративного конфликта за контроль над харьковским институтом «Энергопроект», победу в котором одержала корпорация «Силовые машины», принадлежащая российскому бизнесмену А. Мордашову. Это, по мнению экспертов, позволит российскому бизнесмену зарабатывать на участии в программах модернизации украинских атомных электростанций, чье дальнейшее развитие будет во многом зависеть от его воли. По сообщениям прессы, новый собственник харьковского института «Энергопроект» – кипрская компания *Viscope Limited*, входящая в орбиту влияния «Силовых машин». В настоящее время эта фирма владеет 30,19 % акций НИИ.

По мнению многих экспертов, получение контроля над харьковским «Энергопроект» структурами А. Мордашева укрепляет позиции Российской Федерации в украинской атомной промышленности. ОАО «Энергопроект» – старейший энергетический институт Украины. По его документации строились Запорожская и Южно-Украинская АЭС. ОАО обладает проектными разработками реакторных отделений, являющихся главнейшей частью проекта атомных электростанций. В России такая информация является конфиденциальной и находится в московском федеральном институте «Атомэнергопроект», опекаемом, по мнению обозревателей, ФСБ. Впрочем, харьковский «Энергопроект» еще в советское время проектировал АЭС совместно с одноименными институтами в Москве, Санкт-Петербурге и Горьком, поэтому доступ россиян к документам НИИ не откроет для них особых тайн. Однако, как утверждают специалисты, выкуп харьковского «Энергопроекта» российским капиталом выводит центр управления этим предприятием за пределы Украины, что, помимо скупки украинских высококвалифицированных специалистов, будет означать использование потенциала «Энергопроекта» для закрепления российских атомных технологий в Украине.

Россияне сегодня сохраняют большинство голосов и в наблюдательном совете киевского научно-исследовательского и проектно-конструкторского института «Энергопроект», претендуя на назначение главы этого органа. Киевский «Энергопроект», как и харьковский институт, специализируется на ком-

плексном проектировании объектов атомной и тепловой энергетики. Он является генеральным проектировщиком Ровенской и Хмельницкой атомных электростанций.

СМИ сообщают, что введение россиян в управляющие органы киевского «Энергопроекта» стало возможным благодаря тому, что с 2007 г. они контролируют 50 % его акций через московское ОАО «Группа Е4» и кипрскую компанию Antonsen Ventures Limited. Обе эти структуры входят в состав российской бизнес-группы RU-COM М. Абызова. Победа «Росатома» в конкурсе на достройку 3-го и 4-го блоков Хмельницкой АЭС, по мнению специалистов, была во многом обусловлена технико-экономическим обоснованием, которое готовилось при участии киевского «Энергопроекта», участвовавшего в проектировании Хмельницкой АЭС с нуля.

Дальнейшее развитие украинско-российского сотрудничества в атомной сфере во многом определено меморандумом, в котором, в частности, предусматривается возможность создания двух совместных холдингов – в сфере энергетического машиностроения и в сфере топливного цикла.

Этот процесс уже начался. Предполагается, что совместные предприятия будут созданы на территории Украины, и украинская сторона получит контроль и доступ к технологическим цепочкам в топливном СП. Российская сторона, в свою очередь, получит возможность участия в машиностроительном холдинге.

Как ранее прогнозировали эксперты, в качестве базового предприятия машиностроительного холдинга Украина предложит харьковский «Турбоатом», а Россия – машиностроительные активы, которые при кооперации с украинскими могут дать ожидаемый синергетический эффект и соответствующий уровень капитализации. Перечень этих активов готовил «Атомэнергомаш», входящий в состав «Росатома». В будущем продукция холдинга могла бы поставляться для совместных проектов. В свою очередь, частью топливного холдинга может стать украинский завод по фабрикации ядерного топлива, а с российской стороны возможно предложение пакета акций одного из обогатительных предприятий и ряд других активов.

Как сообщают СМИ, 15 ноября в Краматорске «Атомэнергомаш» и ОАО «Турбоатом» подписали соглашение о совместных проектах в сфере строительства и модернизации ТЭС. Украинская «Энергомашспецсталь» (ЭМСС, на 51 % принадлежит ОАО «Атомэнергомаш») при поддержке «Росатома» завершила 15 ноября семилетнюю программу модернизации объемом 300 млн долл.

«Развитие совместных российско-украинских проектов в атомной сфере началось не вчера. Возможность активного сотрудничества Украины и России в сфере атомной энергетики обсуждалась еще в 2007 г., – комментирует событие управляющий партнер “2К Аудит – Деловые Консультации/Морисон Интернешнл” И. Андриевский. – А первые совместные шаги в этом направлении были сделаны еще в 2009 г. В результате детального обсуждения перспектив

сотрудничества стороны выявили значительный экономический потенциал интеграции в области мирного атома. В данный момент началась активная фаза реализации совместных проектов». «Очевидно, что в вопросе совместной работы по проектам в сфере атомной энергетики на первый план вышла экономическая составляющая, что свидетельствует о здоровых рыночных отношениях России и Украины в этой сфере, – считает эксперт. – Одновременно влияние политического аспекта в отношениях в атомной отрасли снижается. Сотрудничество в области атомного машиностроения является одним из наиболее перспективных направлений интеграции атомной отрасли. Украинский “Турбоатом” уже активно сотрудничает с российскими энергетиками. Совместная работа с “Атомэнергоашем” позволит украинской компании закрепиться на российском рынке, а также “Турбоатом” получит возможность расширить свое присутствие на зарубежных рынках. Российская сторона, в свою очередь, получит дополнительные производственные мощности, что весьма актуально на фоне активного роста энергетического сектора».

Таким образом, украинско-российское сотрудничество в сфере атомной промышленности активно развивается, переходя в новое качество. Его перспективы определяются заинтересованностью сторон в реализации ряда проектов, сулящих в будущем значительную экономическую выгоду и возможную стабилизацию политических отношений.

С. Рябоконь, мл. науч. сотр. “СІАЗ” НБУВ

Турецкая политика и украинские интересы

В последнее время довольно динамично развивающимся политическим и экономическим отношениям между Украиной и Турецкой Республикой власти двух стран стараются придать новые импульсы. При этом каждая из сторон, формируя повестку дня взаимных отношений, акцентирует внимание на особенно важных для нее вопросах: Украина – на энергетико-логистических, Турция – на торгово-логистических.

Судя по итогам последнего визита в нашу страну премьер-министра Турции Р. Эрдогана, украинская сторона имеет причины для оптимизма, впрочем как и турецкая. Обещание турецкой стороны ежемесячно пропускать восемь танкеров-метановозов через Босфор и Дарданеллы означает, что планируемый LNG-терминал в Одессе сможет принимать сжиженный газ из стран Ближнего Востока, прежде всего, из Катара и Алжира. И это является серьезным аргументом для потенциальных инвесторов строительства украинского терминала по приему сжиженного природного газа. В Киеве этого обещания

ожидали долго от турецкой стороны, ведя переговоры как на дипломатическом уровне, так и непосредственно высших должностных лиц двух стран. В сложившейся ситуации вокруг потребления и транспортировки природного газа, для Украины все более актуальными становятся гарантии беспрепятственного прохода газозовозов через средиземноморские проливы. Естественно, турецкая сторона формально не может не пропускать танкеры со сжиженным газом через Босфор и Дарданеллы, ведь согласно международному морскому праву (конвенция Монтре) декларируется свобода прохода торговых судов через черноморские проливы. Однако для украинской стороны в данном контексте очень важно, чтобы турки не создавали искусственных препятствий для прохода танкеров, ссылаясь на загруженность пролива и угрозу экологической катастрофы в районе Стамбула. Поэтому, если Анкара в будущем сдержит свое слово и договоренности воплотятся в конкретные действия, то этот возможный дипломатический успех станет серьезным шагом к реальной диверсификации поставок энергоносителей в Украину.

Безусловно, обещание турецкого премьер-министра не следует рассматривать как стопроцентную гарантию, даже с учетом довольно плодотворных отношений, сложившихся между Президентом В. Януковичем и премьер-министром Р. Эрдоганом. Существует серьезная вероятность того, что на любом этапе может вмешаться третья сторона и турки, вновь ссылаясь на технические проблемы прохода и вопросы безопасности отыграют назад. В первую очередь осложнить реализацию достигнутых соглашений может и серьезная завязка и турецкой и украинской сторон на российские энергоносители.

В нулевые годы правительству Р. Эрдогана удалось выстроить очень тесные отношения с Москвой. Анкара договорилась с россиянами о строительстве атомной электростанции «Аккую», практически уладила противоречия, связанные с прокладкой трубопроводов «Южный поток» и «Голубой поток-2», назвала Россию «стратегическим партнером» (ранее этот термин использовался лишь для характеристики турецко-американских отношений) и предложила ей так называемую «платформу безопасности и сотрудничества», смысл которой заключался в том, что проблемы Закавказья должны решаться региональными державами без участия Соединенных Штатов.

По словам директора энергетических программ Центра НОМОС М. Гончара, «в прошлом Кремль уже использовал Турцию в своей игре против Украины. И достаточно успешно. Как это, например, произошло в случае с проектом “Южный поток”. Анкара, кстати, дала согласие на прохождение этого газопровода по своей исключительной экономической зоне без предварительных консультаций с Киевом. А Украина вправе была ожидать этого от Турции, поскольку уж мы являемся стратегическими партнерами и у наших стран существует такой консультативный орган, как стратегический совет высокого уровня».

Подобная позиция Анкары во многом объясняется ее стремлением стать ключевой территорией для транзита энергоносителей в европейские страны, таким образом усиливая энерготранзитную зависимость стран Европейского Союза от Турции. И в этом турецкая политика в чем-то похожа на российскую: «Газпром» делает все, чтобы стать монопольным связующим звеном между нефтегазовыми месторождениями в Сибири и Центральной Азии и европейскими странами-потребителями, усилить свое влияние на европейском энергетическом рынке.

РФ давно и активно пытается энергетически «привязать» к себе и Турцию, однако нынешнее турецкое руководство, нацеленное на лидерство своей страны в регионе и исламском мире, имеет свое видение формата и выгод от данного сотрудничества. Как полагает аналитик Э. Ялинкилиджили из Центра российских и евразийских исследований Упсальского университета, «Анкара будет сотрудничать с Москвой только для того, чтобы увеличить транзитную зависимость России от Турции». Поэтому многие аналитики считают, что произошедшее в последние годы сближение этих двух стран имеет ситуативный характер.

Собственно интересы Анкары в энергетическо-логистической сфере, как видим, далеко не всегда совпадают с украинскими. Надежду на то, что турецкая сторона будет выполнять недавно достигнутые украинско-турецкие договоренности оправдывает лишь их «пакетный» характер. В ходе второго заседания стратегического совета высокого уровня между Турцией и Украиной Р. Эрдоган заявил: «Мы будем реализовывать сотрудничество в таких отраслях, как транспортировка электроэнергии, строительство подземных газохранилищ на территории Турции, и также совместная добыча углеводородов». Речь идет об участии украинской стороны в строительстве турецкого LNG-терминала на побережье Мраморного моря и подземного хранилища газа (ПХГ) на территории Турции. Как ранее писали многие СМИ, именно проектирование и строительство украинскими специалистами ПХГ на территории Турции было одним из основных вопросов в повестке дня заседания с участием В. Януковича и Р. Эрдогана.

Хотя основной упор в переговорах украинская сторона делала на энергетике, представители двух стран не обошли вниманием и другие вопросы. В отличие от Киева, Анкара рассматривает украинско-турецкие отношения не столько через призму диверсификации поставок энергоносителей, сколько через торговлю и инвестиции в украинскую экономику. Для Турции наша страна интересна в первую очередь как рынок сбыта сельскохозяйственной продукции, товаров легкой промышленности, бытовой техники. Тем более что после «арабской весны», приведшей к дестабилизации Ближнего Востока и Северной Африки, турецкий бизнес ищет возможности для инвестиций в другие регионы.

Поэтому для турецкой стороны сегодня актуален вопрос транспортных коридоров «Север-Юг», связывающих Балтийское и Средиземное моря. Поэто-

му во время переговоров широко обсуждались меры по реализации проекта «Викинг» (поезд комбинированного транспорта «Викинг» проходит через Украину, Беларусь и Литву и соединяет цепь морских контейнерных и контрейлерных линий Балтийского региона с аналогичной системой Черного, Средиземного и Каспийского морей [от Клайпеды до Ильичевска]. В Киеве также не прочь использовать и возможности Анкары на Ближнем Востоке, чтобы выйти на рынки стран региона.

Турецкую сторону также тревожит, что в случае создания зоны свободной торговли между Украиной и Евросоюзом и при отсутствии таковой между нашей страной и Турцией, для украинских товаров откроется турецкий рынок (Анкара и Брюссель имеют соглашение о таможенном союзе), в то время как украинский рынок будет закрыт для турецких товаров. Поэтому турецкая дипломатия столь упорно долгие годы добивалась подписания соглашения о ЗСТ с нашей страной. Р. Эрдоган выразил надежду, что это соглашение будет подписано до конца текущего года, а товарооборот до 2015 г. достигнет 20 млрд долл.

По словам украинских экспертов, в настоящее время идет работа над приложением к соглашению, в котором будут защищены интересы украинских предпринимателей. Прежде всего, производителей сельхозпродукции и легкой промышленности. Поэтому в Киеве предпочитают не спешить, до последнего взвешивая за и против.

Но даже, несмотря на то что текст соглашения о ЗСТ еще окончательно не подготовлен, турецкая сторона также, как и украинская, рассматривает достигнутые результаты как успешные. Р. Эрдогану важно продемонстрировать своим избирателям успехи турецкой дипломатии. Особенно это стало актуальным в контексте длящейся политико-социальной «перестройки» турецкого общества и ряда неудач, постигшей Анкару на Ближнем Востоке и в Северной Африке, где Турции все труднее позиционировать себя как определяющую силу, способную на лидерство.

За последнее десятилетие правительство Р. Эрдогана разработало и продвигает собственную модель проведения реформ, преподнеся это западной системе как стратегическую ценность. Основная идея модели ныне правящей в Турции происламской Партии справедливости и развития (далее – ПСР) заключается в следующем: «Как в Турции исламистам удалось серьезно преобразиться, так и в других странах возможны похожие изменения, но не обязательно следовать такому же пути».

Отметим, что основные отчеты ЕС, а также доклады и публикации европейских и американских исследовательских центров определяли ранее главенствующую в Турции светскую доктрину кемализма в качестве одного из важных препятствий на пути к демократизации Турции. По мнению экспертов ЕС и США, необходимо признавать религиозную и этническую принадлежность национальных меньшинств, расширять демократию и ограничить влияние государства в жизни общества и индивида. Такая позиция стран Запада

«сыграла на руку» руководству ПСР. Учитывая, что центральным звеном в турецком государстве до этого являлись вооруженные силы, становится понятным отношение ПСР к оценкам Запада. Иными словами, руководство ПСР охотно пользовалось рекомендациями Евросоюза для достижения своих целей.

В результате роль турецких вооруженных сил в политической жизни Турции стала постепенно снижаться. Со временем данная тенденция приобрела отчетливый и в какой-то мере систематический характер. Многие действия лидеров ПСР вызывали крайнее недовольство и даже раздражение у армейской верхушки, однако ради достижения заветной цели – вступить в Евросоюз в качестве полноправного члена – турецкие военные предпочитали проявлять определенную сдержанность. Пользуясь этим, умеренные исламисты, особенно после очередной победы на всеобщих парламентских выборах, проведенных в 2007 г., стали оказывать открытое всестороннее давление на оппозиционные силы в стране. Под особым прицелом оказались непримиримые сторонники сохранения светского режима из Народно-республиканской партии (НРП).

В рамках борьбы с так называемой террористической организацией «Эргекон», существование которого до сих пор юридически не доказано, сторонники ПСР устраняли своих главных оппонентов. Масштабный характер процесса перераспределения административной власти стал вызывать среди светских интеллектуалов страны самую жесткую критику. Особенно с начала 2010 г. в турецких научных кругах развернулась широкая дискуссия вокруг определения типа «современной турецкой демократии». В своих трудах некоторые турецкие политологи отмечают, что «режим военной опеки» разрушен и объявлен вне закона, и в качестве альтернативы прежнему режиму умеренные исламисты внедряют «режим гражданской опеки». Об этом, по их мнению, свидетельствует тот факт, что сторонники ПСР поэтапно укрепляли свои позиции в правоохранительных органах страны и расширяют их полномочия. Эксперты, поддерживающие правящую власть, наоборот, считают, что внутренняя политика, проводимая партией Р. Эрдогана, «укрепляет основы демократического режима». Они также убеждены в том, что споры об «источнике и характере опеки» опасны, поскольку могут привести к военному перевороту.

В политической программе ПСР 2007 г. Р. Эрдоган отмечал, что отношения Турции с ЕС следует рассматривать не только через призму двусторонних связей, но и в рамках стратегического взгляда на перспективы регионального и глобального мира и порядка. В программе подчеркивалось, что, по мнению ПСР, переговорный процесс с Евросоюзом – это не только интеграция, но и процесс перестройки, повышающий политические, экономические, социальные и правовые стандарты Турции. Р. Эрдоган утверждал, что ПСР в 2007 г. приняла решение ускорить реализацию всех начатых ранее политических, экономических и административных реформ независимо от темпов проведения переговоров о полноправном вступлении в ЕС.

В результате стремительного и стабильного роста популярности ПСР депутаты от этой партии получили в национальном парламенте большие преимущества. Предполагается, что партия власти сохранит эти преимущества, как минимум, в течение последующих 10 лет. Это соответствует и политической программе ПСР, в которой заявлено, что партия собирается отметить свои успехи, достигнутые на протяжении непрерывного нахождения у власти, во время празднования столетнего юбилея Турецкой Республики, который состоится в 2023 г. Из всего вышесказанного можно сделать вывод, что в настоящее время Турция переживает процесс трансформации не только внешнеполитических амбиций, но и внутреннеполитической системы, поскольку реформы, проводимые ПСР, носят весьма глубокий и долгосрочный характер. «ПСР словно не новое правительство формирует, а заново создает государство», – пишет в своей книге «Второй период однопартийной системы» турецкий профессор У. Оздаг, который справедливо предполагает, что усилия лидеров ПСР направлены на создание в Турции «авторитарной системы с партией-гегемоном».

В турецкой гуманитарной сфере налицо начавшийся процесс по переоценке Османского прошлого, к которому в недавнем «кемалистском» прошлом насаждалось достаточно прохладное отношение, и по формированию новой турецкой идеологии (именуемой в СМИ «новым османизмом»). Согласно ей кемалистская Турция – лишь один из витков развития страны, из которого Турция выходит окрепшей, преобразившейся, приобретает новые черты, но по сути не изменив своему столетиями существовавшему имперскому духу. Общественно-идеологический культ М. К. Ататюрка исподволь утрачивает свое монопольное положение. На первый план выдвигается личность Р. Эрдогана, которого сравнивают не только с отцом-основателем Турецкой Республики, но и, смотря глубже в историческую ретроспективу, ищут параллели в османской истории.

Турецкая внешнеполитическая доктрина в последние годы основывалась на принципе «ноль проблем с соседями». Многие эксперты ранее высказывали мнение, что Анкара, согласно этой доктрине, будет стремиться создать благоприятные внешние условия для проведения политики модернизации с сохранением стабильности в регионе. Считалось, что этот курс принес успех премьер-министру Р. Эрдогану и министру иностранных дел А. Давутоглу.

Но с началом «арабской весны» Турция серьезно «отошла» от этой политики: турецкое правительство поддержало антиправительственные выступления арабов, полагая, что Турция сможет возглавить группу стран, которые будут ориентированы на турецкую модель государства, а турецкий бизнес получит преференции, однако этого не произошло. Политические силы, пришедшие к власти в странах победившей «арабской весны», не стали ориентироваться на Турцию, предпочтя благосклонность монархий Персидского залива (Саудовскую Аравию, Катар и Кувейт). Сегодня у Анкары напряженные отношения с соседями, а в регионе – перманентная нестабильность.

Однако есть и альтернативные трактовки принципа «ноль проблем с соседями». Практика последнего десятилетия продемонстрировала, что под ним (принципом) следует понимать не пассивную декларацию об избегании конфликтов и острых ситуаций или об урегулировании застарелых проблем любой ценой, а, напротив, активный поиск баланса (равновесия или «нуля») сил и интересов, который в условиях динамично меняющейся картины мира заставляет турецких идеологов просчитывать новые ситуации и в режиме онлайн вносить изменения в систему, корректировать вектор своей политики, с учетом отражения реальной ситуации (в том числе, и укрепления самой Турции), держа в уме в виду стратегическую цель – вхождение Турции, через региональное лидерство, в число наиболее влиятельных мировых держав. Совершенно очевидно, что первое и второе – далеко не одно и то же. Неслучайно, выражение «баланс» является одним из наиболее встречаемых в СГ и в этом смысле то, что наблюдается – действительно активный поиск «нуля».

Основополагающим теоретическим источником для турецкого внешнеполитического курса сегодня является монография министра иностранных дел А. Давутоглу «Стратегическая глубина». В формировании нового внешнеполитического курса А. Давутоглу предлагает опираться на анализ отношений Турции со всеми игроками в регионе. По его словам, Турция неизбежно начала приобретать роль стратегического партнера США в Центральной Азии и Ближнем Востоке, которая находится «под давлением»: с севера и северо-запада – со стороны России, на востоке – Китая, с юга – Индии. Особенно эта роль стала усиливаться с учетом возникших трудностей в отношениях Турции с ЕС и конкуренции в отношениях с Россией.

Важную роль в будущем, по мнению А. Давутоглу, будет играть проекция глобального баланса сил в треугольнике США – ЕС – Россия на Центральную Азию, которая будет самым непосредственным образом влиять на региональную политику Турции. Турция неуклонно отслеживая ритм и смещение оси этого глобального баланса, как указывает автор, имеет возможность занять позицию актора, влияющего в ЦА на смещение сил на политических весах.

Аналогичным образом, можно ожидать, что в будущем Турция будет играть важную роль в уравновешивании осей «восток – запад» и «север – юг» между Россией, Японией и Китаем, внимательно отслеживая ситуацию и соответствующим образом регулируя свои с ними двусторонние отношения. В качестве примера перекрестных отношений между странами и альянсами, автор отмечает, что сотрудничество между США и Японией может оказывать стимулирующий эффект на «встречный» альянс Россия – Китай, что, в свою очередь, будет стимулировать развитие отношений между США и Китаем и добавление новых «измерений» в отношения ЕС – Россия – Япония и т. д.

В противовес прошлому внешнеполитическому курсу А. Давутоглу предлагает новый курс, основанный на прагматизме, подготовительной работе, ак-

тивном блокировании с крупными игроками и их объединениями, стратегическом маневрировании, поиске своего места и роли в уравнении баланса сил в регионе.

По мнению главы МИД Турции, турецкая внешняя политика при правлении ПСР стала многоуровневой и обрела «стратегическую глубину». Однако в Турции с таким утверждением согласны далеко не все. Профессор Анкарского университета И. Узгель, например, считает, что «Турция всего лишь вступила в стадию повышенной интеграции с процессом глобализации в составе новой коалиции. Поэтому не стоит расценивать действия ПСР как прорывные. Тем более что эта многоуровневость ограничена в основном Ближневосточным регионом. Мало внимания уделяется Балканам, Кавказу, Средней Азии и Дальнему Востоку. И даже напротив, Турции ничего не оставалось кроме как позволить американцам использовать военные базы Инджирлика для совершения воздушных операций на территории соседнего Ирака. По Кипрской проблеме достигнуто лишь временное спокойствие. Турция в очередной раз утратила свои позиции, так и не сумев достичь желаемых результатов». По словам ученого, ПСР фактически сохранила определенные рамки внешнеполитической практики времен «холодной войны», радикально изменив ее содержание.

По наилучшему для Анкары сценарию ныне развивается ситуация вокруг Сирии. Следуя своему пониманию внешнеполитических приоритетов, турецкое руководство отреклось от давнего союза с Сирией, согласившись в начале конфликта принять сирийских беженцев и разместить на территории Турции базы повстанческой Свободной армии. Войска, лояльные сирийскому правительству, неоднократно отражали вторжения крупных отрядов повстанческих и исламистских террористических группировок, прорывающихся через турецко-сирийскую границу. На побережье Сирии не раз высаживались морские десанты, направляющиеся из Турции, через границу шли поставки вооружений мятежникам.

«Сирийским ответом» и настоящим кошмаром для Анкары многие эксперты считают появление де-факто малоподконтрольного Дамаску курдского анклава вдоль турецкой границы. Б. Асад еще в прошлом году предоставил автономии курдским областям. Руководят ими бывшие члены Рабочей партии Курдистана (РПК) – боевой организации, с которой Анкара десятилетиями ведет ожесточенную борьбу как на своей территории, так и за ее пределами (иракский Курдистан). И в случае вторжения турецких войск в Сирию курды обещают перенести войну на территорию Турции. На территории Сирии и Ирака члены РПК создают плацдармы для нападения на турецких военных. В результате за последние месяцы погибли десятки турецких военнослужащих и мирных жителей. (Поэтому не случайно Р. Эрдоган во время своего визита в Украину поблагодарил украинскую сторону за ряд законопроектов, направленных на ужесточение борьбы с терроризмом, и выразил надежду, что в

числе террористических организаций будет упомянута и РПК). Все это означает одно – серьезную угрозу для турецкой государственности.

После того как турецкий меджлис дал правительству Р. Эрдогана карт-бланш на возможную военную операцию в Сирии, политологи заговорили о том, что рано или поздно Анкара будет вовлечена в гражданскую войну, охватившую соседнее государство. Неслучайно Турция закрыла воздушное пространство для сирийских самолетов, привела свои вооруженные силы в состояние повышенной готовности, призвала из запаса военнослужащих, которые были уволены в течение последних пяти лет, подтянула часть войск к сирийской границе. К более активным действиям в Сирии турецкое правительство подталкивают Соединенные Штаты (которые при президенте Обаме предпочитают тактику продвижения своих интересов и ценностей в других регионах мира «руками» союзников), Великобритания, Франция и нефтяные монархии Персидского залива. Естественно, в ходе сирийского конфликта серьезно осложнились турецкие взаимоотношения с такими значимыми государствами как РФ, Китай, Иран, Индия, Пакистан.

В самом турецком обществе идея войны с Сирией поддержки не находит. Согласно опросу, проведенному газетой Zaman, лишь 28 % турок выступают за военную операцию против режима Б. Асада, и чуть больше 32 % одобряют внешнюю политику Р. Эрдогана. Политологи задаются вопросом: нужны ли экономически успешному популярному правительству военные приключения и какой смысл рисковать своей репутацией премьер-министру, который в 2014 г. рассчитывает пересесть в президентское кресло. Конфликт с Сирией может лишить ПСР ее традиционной социальной базы: жители промышленных городов Центральной Турции, так называемые «анатолийские тигры», в первую очередь ориентируются на ближневосточные рынки, и внешнеполитические авантюры «неосманов» им явно не по душе. Следует отметить также, что в результате европейского долгового кризиса и событий «арабской весны» в турецкой экономике начинается спад и расходы на военную кампанию окажутся для нее непосильным бременем.

С резкой критикой «интервенционистского курса» Р. Эрдогана выступила оппозиция. Кемалистская НРП голосовала в парламенте против наделения правительства чрезвычайными полномочиями и обвинила правящую элиту в «разжигании войны, которая будет вестись в интересах США». «Вмешательство Анкары во внутренние дела Сирии, – заявил заместитель главы НРП Ф. Логоглу, – лишь обострит конфликт, приведет к огромным потерям и может стать спусковым крючком для полномасштабной войны в регионе». Против интервенции и турецкие алавиты, которые поддерживают своих единоверцев в Дамаске, а их ни много ни мало – 20 млн. Но что, наверное, важнее всего, – воинственные заявления Р. Эрдогана с большим скепсисом воспринимают реалисты. «Да, у Анкары очень хорошие отношения с Западом, – говорит ведущий телеканала TRT А. Бахчеджилер, – но при этом в области энергети-

ки она полностью зависит от России и Ирана. И думаю, сирийский кризис – это не повод портить отношения с влиятельными соседями. Лучше всего для Турции – сохранять нейтралитет, чтобы вместе с другими великими державами принять затем участие в мирном урегулировании конфликта.

Складывающаяся в регионе ситуация не может не волновать Р. Эрдогана, ведь очевидно, что если турецкая экономика еще крепко стоит на ногах, то во внутренней и внешней политике все не так однозначно. Яркая внешнеполитическая теория встраивания в глобальный мир и функция актора на весах геополитической балансировки на практике выявляют трудноосуществимость их выполнения даже для такого серьезного регионального игрока, как Турция. К тому же углубление экономического кризиса в странах Еврорезоны, продолжение хаоса в Ближневосточном и Северноафриканском регионах, ухудшение отношений с важными незападными странами вряд ли несет оптимизм для турецкой экономики в обозримом будущем, поскольку именно там находятся основные торговые партнеры Турции.

Вопрос дальнейшего развития ситуации в Турции не может не волновать украинскую сторону. Ведь эта страна – наш сосед по Черноморскому региону, и с ней связаны многие перспективные энергетические, транспортные, торговые проекты. Более глубокое ввязывание Турции в «арабские конфликты» приведет к еще большему хаосу в регионе. Это, безусловно, не выгодно для Украины, так как и Турция и ряд арабских стран являются важными и перспективными торговыми партнерами для Украины. Нестабильность в Турции означает рост политико-экономических рисков, что, безусловно, должна учитывать украинская сторона, впрочем, как и помнить о том, что далеко не все геополитические и экономические приоритеты Турецкой Республики приемлемы для украинских интересов.

Т. Горенко, ст. науч. сотр. "СІАЗ" НБУВ, канд. экон. наук

Страхование сельхозпродукции: реальность и перспективы под угрозой срыва

Государственная поддержка агробизнеса как высоко рискованного бизнеса не является украинским ноу-хау. В большинстве развитых стран правительства ежегодно выделяют значительные средства для этого сектора экономики, одновременно создавая благоприятные условия для того, чтобы аграрии могли быть обеспечены страховой защитой, получив компенсацию, в случае неурожая. Кроме того, существует действенный механизм взаимодействия

государства и сельхозпроизводителя – предоставление субсидий и различных дотаций как при заключении договора страхования посева, так и компенсации части франшизы по таким договорам

Компенсацію потерь государством аграриям могут разделить страховые компании

Главная идея возобновления субсидирования страховых премий по агрострахованию заключается в том, что государство больше не может оплачивать убытки, вызванные неурожаем. Кроме того, есть государства (Канада, Турция), которые поддерживают аграриев при внедрении различных энергосберегающих механизмов и технологий по защите растений от болезней и т. п.

В Украине субсидии на агрострахование просуществовали с 2005 по 2008 г. Ежегодно государство компенсировало аграриям, застраховавшим свои посевы, 50 % страховой премии и 50 % франшизы при выплате. Основной проблемой оказалось администрирование – субсидии распределялись через районные управления агрополитики. По утверждениям участников рынка, это приводило к необходимости дополнительно стимулировать чиновников, чтобы получить положенную дотацию. Тем не менее, в кризисный 2008 г. от субсидий решили отказаться, направив эти деньги на ликвидацию последствий наводнения.

После сильных морозов и засушливого лета 2012 г. в Украине решили снова вернуться к идее агрострахования. Международной финансовой корпорацией (IFC), совместно с государственными органами были разработаны и подготовлены к утверждению ряд документов, которые затем должны были стать нормами, аналогичными европейским, но адаптированными для украинского рынка.

9 февраля 2012 г. Верховная Рада приняла Закон Украины «Об особенностях страхования сельскохозяйственной продукции с государственной поддержкой», который вступил в силу с 01.07.2012.(далее – Закон). Справедливости ради, необходимо отметить, что когда разрабатывался законопроект, в нем было предусмотрено – дотацию должен был получать не аграрий, а страховщик через Аграрный страховой пул, собирающий заявки всех страховых компаний (СК). Это позволило бы аграрию освободить свои оборотные средства, уплачивая при страховании лишь 50 % платежа. Однако в окончательном варианте закона схема работы осталась прежней – аграрий оплачивает 100 % премии, а потом отправляет заявку на получение субсидии, а, следовательно, решение этого вопроса снова зависит от многих уровней государственного представления, иначе чиновников, а главное, создает возможность коррупции и создания схем.

Основное содержание государственной поддержки:

Предоставление из государственного бюджета сельхозпроизводителям финансовых средств в виде субсидий на возмещение части страхового платежа, фактически уплаченного им по договору страхования с\х продукции.

Размер субсидии определен Постановлением Кабинета Министров от 15 августа 2012 г. № 813, в виде финансирования 50 % стоимости страхового платежа.

Система государственной поддержки включает четырех участников:

Министерство аграрной политики – как распорядитель средств выделенных государственным бюджетом;

Национальная комиссия в сфере регулирования рынка финансовых небанковских услуг – орган, регулирующий лицензирование страховой деятельности;

Аграрный страховой пул – страховой фонд покрытия катастрофических рисков;

Страховые компании и аграрии – субъекты правоотношений по агрострахованию.

Страховые продукты, т. е. объект страхования, разделены на три группы.

На весь период выращивания – заявка должна была быть подана до 1 октября 2012 г., заседание комиссии – до 15 декабря 2012 г., внесение в реестр – до 17 декабря.

На период перезимовки. Соответственно, заявка – до 15.09.12., заседание комиссии – до 10.12.12, внесение в реестр – до 12.12.12.

На весенне-летний период. Соответственно, заявка – до 01.03.13., заседание комиссии – до 10.06.13., внесение в реестр – до 12.06.13.

На страхование принимаются урожаи сельскохозяйственных культур и многолетних насаждений, с/х животные, птица, кроли, пушные зверьки, пчелосемьи, рыба и другая животноводческая продукция.

К страховым рискам относятся: гибель (утрата, повреждение) застрахованных посевов, недополучение застрахованного урожая, вынужденный забой, уничтожение или травматическое повреждение, а также заболевание застрахованных животных, птицы и другой животноводческой продукции.

Чуть более месяца тому назад – 6 октября 2012 г., на заседании Кабинета Министров, подводя итоги аграрной кампании, Н. Азаров сказал, что перед отраслью поставлена задача «увеличить площадь под озимой пшеницей не менее чем на 100 тыс. га. По словам министра аграрной политики Н. Присяжнюка, урожаи нынешнего года – на уровне 45,5–46 млн т – является третьим по величине показателем за годы независимости. «Министерство аграрной политики и продовольствия сейчас должно держать руку на пульсе, какая помощь нужна крестьянам – вы должны реагировать быстро. Подключайте науку, применяйте механизмы страхования сельхозпредприятиями своих рисков. Законодательно этот вопрос сейчас урегулирован», – подчеркнул Премьер.

Однако некоторые проблемы все еще остаются неурегулированными.

Проблема первая – лицензирование.

Необходимо обратить внимание, что на сегодняшний день сложилась очень сложная ситуация. Пропущены сроки на продукты первой и второй группы. Практически сорвана государственная программа агрострахования.

Дело в том, что в этом Законе содержатся основные требования к участникам процесса, в первую очередь к страховым компаниям. Этот перечень включает: требования к страховщику, тарифы на страхование, условия и стоимость лицензирования.

Тарифы утверждены. Расчет идет отдельно для каждой области. За основу были взяты тарифы, которые разработали специалисты группы IFC проекта «Развитие агрострахования в Украине» во главе с Г. Роше. Обычно в страховании тарифы выражаются в процентах от страховой суммы. Но для удобства аграриев, которые привыкли оценивать свои расходы на гектар засеваемых культур, были пересчитаны тарифы, исходя из затрат на страхование тоже на один гектар. Размер тарифа зависит от региона.

В качестве страховой суммы использовались плановые затраты на возделывание соответствующей культуры которая составляет на сегодняшний день 1250 грн /га, а с условием применяемого покрытия, 80 % от затрат, страховая сумма на 1 га будет составлять: $1250 * 80 \% = 1000,00$ грн. Именно, при полной гибели урожая будет выплачиваться убыток в размере 1000 грн на 1 га. Франшиза в дальнейшем уже применяться не будет. Следовательно, предлагаемые тарифы это стоимость затрат на страхование при возделывании 1 га озимой пшеницы.

Если перевести это на общедоступный язык, то стоимость страховки для Львовской области будет составлять 4 %, а для самых рискованных областей по возделыванию озимой пшеницы, Сумской, Харьковской и Полтавской, тариф будет на уровне 9,5 %.

Следует отметить, что если раньше с\х продукция страховалась по лицензии на имущественное страхование, то теперь это новый отдельный вид лицензии, обязательный и как для добровольного вида, так и страхования с\х продукции с государственной поддержкой.

Проблема вторая – создание Агροстрахового пула

Обязательным условием допуска страховщиков на рынок агрострахования является получение лицензии Нацкомфинуслуг и участие в Аграрном страховом пуле(АСП).

В связи с тем, что вводится новый вид лицензии, Нацкомфинуслуг обязан был подготовить условия ее получение, утвердить размер тарифа за ее получение и, согласовав в Комитете Госпредпринимательства, издать отдельным распоряжением в период с 6 марта до 6 сентября 2012 г.

На самом деле Государственная служба по вопросам регуляторной политики и предпринимательства приняла на согласование подготвленый Нацкомфинуслуг проект постановления о внесении изменений в постановление Кабинета Министров Украины от 13 апреля 2005 г. (№ 286) «Об установлении размера платы за выдачу лицензии на проведение конкретного вида страхования», только 24 октября 2012 г., что и подтвердила на сайте комитета (<http://www.dkrp.gov.ua/acts/192.htm>).

Этим документом предлагает дополнить перечень добровольных видов страхования, требующих приобретения лицензий на такие виды, как страхование сельскохозяйственной продукции и страхование гражданско-правовой ответственности арбитражного управляющего (распорядителя имущества, управляющего санацией, ликвидатора) за вред, который может быть причинен в связи с выполнением его обязанностей.

Из восьми страховщиков, подавших документы на получение такой лицензии, получили ее всего четыре. Об этом на круглом столе, состоявшемся 10 октября 2012 г., сообщила член Нацкомфинуслуг В. Левченко. Это: СК «Доминанта», «Украинская аграрная страховая компания», «Украинский страховой дом», «Страховые гарантии». Первая заявка на получение такой лицензии поступила 23 августа 2012 г.

Возникает вполне законный вопрос, каким образом получили лицензию перечисленные компании, если проект постановления зарегистрирован в Госкомпредпринимательстве только 24 октября 2012 г.

Как пояснил директор департамента страхового регулирования Нацфинуслуг Украины, И. Барышев, «в соответствии с требованиями Закона Украины “Об особенностях страхования сельскохозяйственной продукции с государственной поддержкой” от 09.02.2012 г. № 4391 (далее ЗУ 4391), Кабинет Министров Украины должен в шестимесячный срок со дня опубликования закона разработать и привести в соответствие нормативно-правовые акты, предусмотренные в нем. В связи с этим и был подготовлен и передан на рассмотрение проект постановления КМУ № 286. Закон был опубликован 06.03.2012 г. Шестимесячный срок истек в сентябре. Компании, получившие лицензию, попали под формулировку “Другие виды страхования”. Стоимость лицензии при этом не изменяется, и сумма остается 12 500 грн», – утверждает И. Барышев.

Однако почему проект постановления называется «Об установлении конкретного вида страхования». Можно ли было предварительно выдать лицензии на несуществующий другой вид, если ранее ведущие опытные страховщики этот вид страхования относили к имущественному страхованию. Чему и соответствовала лицензия.

Страховщики обеспокоены такой ситуацией. Общую позицию рынка выразили руководители Лиги страховых организаций (ЛСООУ), Украинской федерации страхования и Ассоциации сюръевееров и аджастеров .

Как отметила президент ЛСООУ Н. Гудыма, с момента вступления в действие 1 июля 2012 г. Закона Украины «Об особенностях страхования сельскохозяйственной продукции с государственной поддержкой» разделом 8 «Переходных положений» вносятся дополнения в ст. 6 Закона Украины «О страховании». В этом нормативном документе страхование сельскохозяйственной продукции лицензируется как отдельный вид добровольной формы страхования, причем независимо от того, предоставляется она с господдержкой или

нет. «В результате этих изменений имеем отдельный вид страхования, который должен осуществляться при наличии лицензии по общим правилам, прописанным в Гражданском и Хозяйственном кодексах и Законе Украины “О страховании”», – подчеркнула Н. Гудыма.

ЛСОУ несколько раз обращалась в Нацкомфинуслуг с предложением оставить СК право осуществлять добровольно страхование сельхозпродукции без прохождения дополнительной процедуры. 15 СК имеют положительный опыт сотрудничества в этой сфере, наработанных клиентов и, что немаловажно, партнеров, осуществляющих облигаторное перестрахование рисков. Как заметил операционный директор GrasSavoyeUkraine Ибрагим Габидулин, при таком перестраховании только страховая премия может составить 10 млн евро. Значит, такими компаниями могут стать только те, у кого есть мощная зарубежная поддержка. Так вот, из этих 15 опытных СК только две получили новую лицензию.

Напомним, что страховой пул должен был быть создан из 15 компаний. Ныне их четыре. Подано заявок и находятся в стадии рассмотрения еще четыре. В 2012 г. государство выделило 70 млн грн на субсидии по агрострахованию, а в планах на 2013 г. значится сумма 150 млн грн субсидий. По уверениям Минагропрода, готовность застраховать посевы выявили аграрии, общий земельный банк которых составляет 600 тыс. га. К слову, даже без государственных субсидий в прошлом году страховщики застраховали около 500 тыс. га: в период осень – зима 2010/2011 годов было заключено 716 договоров страхования сельхозпродукции, в весенне-летний период – 1878 договоров страхования урожая. Из них количество договоров на страхование озимой пшеницы – 338.

Как отметил И. Габидулин, по информации, которой он располагает, такая неопределенность уже привела к снижению числа договоров на страхование сельхозпродукции, от чего страдают, прежде всего, сами производители. Он также отметил, что негативным является и то, что на сегодняшний день страхование с господдержкой распространяется только на озимые, а учредителями Аграрного страхового пула выступают только две страховые компании из 15, активно работающих на этом рынке.

Проблема третья – администрирование и штрафы

Сегодня страховщики не имеют права работать по старым правилам. Над ними как дамочков меч висят штрафы. То есть в случае осуществления финансовой деятельности без наличия лицензии предусмотрены штрафные санкции от одной до десяти тысяч необлагаемых минимумов доходов граждан (17 тыс. – 170 тыс. грн), а также административная ответственность в размере от 100 до 200 необлагаемых минимумов. В то же время Законом Украины «О страховании» как отдельный вид закреплена формулировка «другие виды страхования», который, в частности, подразумевает страхование сельскохозяйственной продукции. И в данный раздел Закона изменения не вносились.

То есть на сегодняшний день существуют (но не действуют) две нормы, позволяющие осуществлять добровольное страхование сельхозпродукции. И только регулятор может дать разъяснения, какая из них является допустимой.

Правда и в том, что страхование вряд ли даст существенный эффект для средних и мелких аграриев в 2012 г. «Рынок имеет три категории. Первая – около полутора миллиона частных землепользователей. Вторая – более пятидесяти тысяч мелких хозяйств, имеющих до пяти тысяч гектаров. К третьей категории относятся крупные агрохолдинги, располагающие земельным банком от десяти тысяч гектаров. Таких агрохолдингов не больше ста, и мы сейчас работаем в этом секторе. Большинство агрохолдингов имеют западных акционеров, для которых необходимость страхования не вызывает сомнений. Среди украинских земледельцев спрос еще недостаточно сформирован», – говорит С. Кривошеев, начальник департамента корпоративного страхования СК «Инго Украина».

Крупные агрохолдинги, имеющие не только больше свободных финансовых ресурсов, но и доступ к кредитованию, как правило, и без того страховали риски гибели урожая. А вот фермеры и мелкие сельхозпредприниматели, скорее всего, не захотят или не успеют застраховаться. Тем не менее, Мин-агропрод планирует провести массовую пиар-компанию по популяризации страхования в областях. «До окончания урегулирования всех вопросов, касающихся получения страховщиками лицензий на данный вид страхования и создания Аграрного страхового пула, мы не можем начать пиар-компанию по популяризации такого страхования с выездом в регионы», – отметил директор департамента финансово-кредитной политики Министерства аграрной политики и продовольствия Б. Ахиджанов.

Именно создание АСП стало камнем преткновения этого вида страхования. Ни закон, ни утвержденные Нацкомфинуслуг документы не содержат требований к такому объединению. Известно лишь, что участие в нем является обязательным условием по страхованию аграрных рисков с господдержкой. Иначе говоря, до создания АСП страховать риски просто нельзя. Хотя стандартный договор страхования, утвержденный Нацкомфинуслуг, имеет одну интересную оговорку. «Обязательной частью данного договора является Приложение 1, которое представляет перечень страховщиков, членов пула, которые выдали доверенность на заключение договора страхования», – говорится в договоре. Это означает, что заключаться договор будут на условиях сострахования, то есть каждый из страховщиков получит определенную часть риска. С одной стороны, такой механизм позволит равномерно распределить риски по рынку и избежать концентрации высоко-убыточных договоров в отдельных компаниях.

С другой стороны, при наступлении страхового события клиент, согласно договору, будет обращаться к своему страховщику, который будет осуществлять выплату. Проводить последующее взыскание с остальных состраховщи-

ков будет сам страховщик. А как показывает практика регрессных исков – платят страховщики неохотно даже по решению суда.

«Основную часть риска будет держать страховщик, принесший риск, еще часть будет передана на перестрахование, а часть – разделена между страховщиками на условиях сострахования», – отметила Н. Гудыма, президент Лиги страховых организаций.

Фонд катастрофических убытков, который предполагается создать при АСП, будет формироваться за счет отчислений самих страховщиков. Поэтому неудивительно, что в первые годы его существования размер фонда будет незначительным. И в случае возникновения больших убытков и невозможности страховщиков покрыть их собственными силами или за счет фонда – они пойдут в карман государства. Но тут стоит учесть важный момент – государство будет предоставлять ссуду Аграрному страховому пулу для пополнения фонда катастрофических убытков. Кто и как будет управлять размещением этих средств – не известно. А, кроме того, что делать, если член АСП обанкротился или решил выйти из пула, оставив остальных членов с убытками и необходимостью возвращения государственных заимствований.

Опрошенные страховщики не выказали энтузиазма относительно вступления в АСП. «Если там будут только компании, которые уже получили лицензию, это будет далеко от реального страхования. Мы в этом участвовать будем только в условиях прозрачности ведения бизнеса», – рассказал один из страховщиков, пожелавший не называть себя. «Мы намерены сначала получить лицензию, оценить перспективы, а уже потом входить в состав какого-то объединения. Никто еще не договаривался об условиях работы этого пула», – отметил директор по андеррайтингу сельскохозяйственных рисков СК «Княжа» Ю. Золотарь.

8 ноября 2012 г. председатель Нацкомфинуслуг А. Стасевский заявил о регистрации Аграрного страхового пула. «Мы создаем новую систему агрострахования, которая упростит украинским аграриям доступ к кредитным ресурсам», – рапортовал он. Однако регистрацией этой организации должны были заниматься сами члены пула.

Кредитование рассчитывает на страхование

Недавно правительством решен вопрос обеспечения ресурсами под залог будущего урожая для фермеров путем введения такого механизма как аграрные расписки. Это позволит товаропроизводителям привлекать материально-технические и финансовые ресурсы под залог будущего урожая. По расчетам экономистов, сумма составит 2–3 млрд грн дополнительных кредитных ресурсов. А это около 30 % средств от поставщиков материально-технических ресурсов, трейдеров, перерабатывающих предприятий, а также около 5 % средств банковских структур. То есть можно ожидать того, что введение в обращение аграрных расписок позволит постепенно приблизиться к 45–50 млрд грн в год, которые могут быть привлечены аграрными предприятиями при помощи этого механизма.

Но даже если урожай не будет соответствовать ожиданиям или пропадет, аграрий все равно будет обязан рассчитаться с кредиторами.

В Украине создается механизм мониторинга предметов залога, который предлагается создать в двух уровнях: индивидуальный – по инициативе отдельных инвесторов и общегосударственный – с целью осуществления продовольственной политики государства. Это означает, что ответственность и кредитное бремя есть, а страхования рисков с государственной поддержкой пока нет.

Без сомнения, существует масса проблем, а законы требуют доработки. Но до тех пор, пока не начнет работать механизм, невозможно проанализировать его слабые и сильные стороны: достаточны ли выделенные суммы: 70 млн в 2012 г. и 150 млн в 2013 г.; сколько компаний могут участвовать в этом виде государственной компенсации; действительно ли такие договоры должны быть в форме «сострахования», а ответственность по ним – солидарной и т. д.

Страховой и аграрный рынки ждут одного: решений, связанных с лицензированием. Без этого, по словам руководителя программы IFC «Развитие агрострахования и агрофинансирования в Украине» Г. Роше, невозможно закончить внедрение полного пакета документов. А это результат пяти лет труда, наработанный опыт развития в кризисной ситуации, разработанные программы страхования для стратегических культур, так называемых бюджето-образующих: озимых и яровых зерновых культур, озимого рапса, кукурузы, подсолнечника и сахарной свеклы.

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

За ініціативи Прем'єр-міністра України М. Азарова, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України та за активної участі міністра освіти і науки, молоді та спорту Д. Табачника в країні продовжується реалізація бюджетної програми щодо навчання студентів та стажування аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників у провідних вищих навчальних закладах та наукових установах за кордоном.

Метою навчання та стажування є підвищення рівня теоретичної та практичної підготовки студентів, аспірантів, наукових і науково-педагогічних працівників, проведення авторських досліджень з використанням сучасного обладнання і технологій, опанування новітніми унікальними методами, набуття досвіду здійснення науково-дослідної і викладацької діяльності, забезпечення інформаційного обміну, розширення зарубіжних наукових контактів.

Реалізуюючи державну програму стажування, керівництво Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка запросило науковців з Китайського університету нафти, ВНЗ-партнера, відвідати з офіційним візитом ПолтНТУ. Під час зустрічі відбулася офіційна церемонія підписання Положення про створення українсько-китайського центру підготовки магістрів на базі ПолтНТУ.

Після підписання Положення керівники університетів обговорили питання впровадження в навчальні процеси ВНЗ-партнерів інтегрованих навчальних планів, зокрема можливості визначитися з переліком необхідних дисциплін, залучивши самих студентів-магістрів.

У подальшому передбачається обмін досвідом між науковцями обох ВНЗ-партнерів. Для обміну науковою думкою з іноземними колегами в ПолтНТУ наразі створені всі технічні умови, відтак скайп-зв'язок та інші засоби дають можливість вже сьогодні спілкуватися з іноземними науковцями. Залишається тепер студентам та науковцям університету прагнути до подальшого вдосконалення оволодіння іноземними мовами, і зокрема китайською (*Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України (<http://mon.gov.ua/index.php/ua/12492-uryadova-programa-nadala-mozhlivist-poltavskim-studentam-pobachiti-pidnesnu-i-ne-tilki>). – 2012. – 9.10*).

* * *

В Криму состоялась традиционная, Международная научно-техническая конференция «Проблемы развития рельсового транспорта», организованная факультетом систем рельсовых коммуникаций Восточноукраинского национального университета им. В. Даля.

В конференции приняли участие ученые Далевского университета и около 100 представителей различных учебных, научных и производственных предприятий из России, Польши, Чехии, Германии, США, Финляндии и Болгарии. Научное мероприятие было посвящено 100-летию со дня рождения советского инженера Михаила Найша. Научное общение делегатов коснулось таких глобальных вопросов, как «Динамика, прочность и тяговые качества рельсового транспорта», «Теплосиловые установки и теплообменное оборудование», «Электроподвижной состав и электрическое оборудование», «Моделирование процессов на рельсовом транспорте», «Логистика на железнодорожном транспорте». По результатам работы конференции представители польской делегации пригласили ректора ВНУ им. В. Даля А. Голубенко посетить Краковский университет науки и технологий с целью подписания соглашения о сотрудничестве и проведении совместных научных исследований (*Трибун (<http://tribun.com.ua/5909>). – 2012. – 9.10*).

* * *

В рамках проведення «Днів НАТО» Академію сухопутних військ імені Гетьмана Петра Сагайдачного у Львові 8 жовтня 2012 р. відвідала делегація Північноатлантичного альянсу. До складу делегації, яку очолив помічник начальника штабу з планування Стратегічного командування НАТО з трансформації генерал-майор Д. Лілланд, увійшли офіцер відділу Концепції оперативних можливостей управління військового співробітництва Стратегічного командування полковник О. Губаренко, офіцер відділу освіти та підготовки штабу Стратегічного командування капітан 1-го рангу В. Хількевич, офіцер-напрямківець на Україну відділу спеціальних відносин підполковник В. Вайчеліуне, офіцер Офісу зв'язку НАТО в Україні капітан 1-го рангу Д. Іллієв та експерт майор Ян Хелдж Дейл.

Згідно з планом проведення «Днів НАТО», у робочих групах відбулися дискусії щодо політики блоку стосовно країн-партнерів, досвіду проведення Північноатлантичним альянсом операцій тактичного рівня в Афганістані тощо (*Департамент преси та зв'язків із засобами масової інформації* (<http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=ua&part=news&sub=read&id=25943>). – 2012. – 9.10).

* * *

Делегація Івано-Франківської області відвідала 16-й Китайський міжнародний ярмарок інвестицій і торгівлі (СІФІТ), що санкціонований Державною радою Китайської Народної Республіки та відбувається щороку у вересні в м.Сямень (провінція Фуцзянь, КНР). Ярмарок організовано під патронатом Міністерства комерції КНР за підтримки ряду структурних підрозділів ООН, а також Міжнародної фінансової корпорації та Всесвітньої асоціації агентств з просування інвестицій.

Теми ярмарку були сфокусовані на національних та міжнародних інтересах, а саме: проведення інвестиційних перемовин, представлення інвестиційної політики, координація та розвиток національної і регіональних економік. Захід вважається одним із провідних торгово-інвестиційних ярмарків Азійського регіону.

Під час тематичних пленарних засідань було презентовано інвестиційні можливості Івано-Франківської області, зокрема пріоритетні регіональні проекти, інвестиційні пропозиції підприємств Прикарпаття та туристичний потенціал регіону, діяльність регіонального центру з інвестицій та розвитку.

Представники делегації досягнули домовленостей щодо подальшої співпраці у сфері залучення інвестицій з Китайською міжнародною палатою приватного сектору (China international Chamber for the Private sector/ CIC-CPS), Китайською радою з просування міжнародної торгівлі (China Council for the Promotion of International Trade / CCPIT), Китайською асоціацією приватного бізнесу (China Private-Owned Business Association/CPBA) та

Китайською асоціацією підприємств з іноземними інвестиціями (China Association of Enterprises with Foreign Investment) (*Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України* (<http://www.ukrproject.gov.ua/news/prikarpattya-rozvivae-mizhnarodnu-spiivpratsyu-u-sferi-investitsii-ta-torgivli>)). – 2012. – 3.10).

* * *

10 жовтня 2012 р. у місті Бонн (ФРН) перший заступник голови Держінформнауки Б. Гриньов узяв участь у Міжнародній конференції «Від діалогу до Спільних програм: Досягнення та перспективи співробітництва у науковій, технологічній та інноваційній сферах Європейського союзу, асоційованих членів ЄС, Росії та інших країн Східної Європи та Азії». Конференція була організована Федеральним міністерством освіти та науки ФРН.

Під час конференції Б. Гриньов виступив з однією з ключових доповідей «Можливості та обмеження багаторівневого співробітництва між політикою, наукою та економікою в Україні», відповідно до якої учасників конференції було ознайомлено з оглядом наукової та інноваційної політики в Україні, науковою ІТ-інфраструктурою, заохоченням молодих учених в Україні та досягненнями міжнародного науково-технічного співробітництва. На завершення Б. Гриньов представив аудиторії українське бачення наступних кроків співпраці Україна – ЄС у сфері науки і технологій, особливо приділивши увагу необхідності визначення напряму «Наука та інновації» пріоритетним у співпраці Україна – ЄС (*Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України* (<http://www.dknii.gov.ua/2010-09-27-06-54-32/105-2012-/895—q->)). – 2012. – 10.10).

* * *

ОАО «Российские железные дороги» (РЖД) проявили особий інтерес к разработкам харьковской компании УПЭК на международной выставке InnoTrans-2012 в Берлине. Об этом говорится в пресс-релизе компании.

Особенно россиян заинтересовал новый подшипниковый узел. В поднадзорной эксплуатации РЖД уже находится 1000 грузовых вагонов с новыми узлами CRUDuplex разработки УПЭК производства Харьковского подшипникового завода. Они успешно конкурируют с тысячей вагонов, в которых установлены узлы ТВУ – мирового лидера подшипниковой отрасли SKF, при этом необходимо отметить, что они имеют сопоставимые технические характеристики при цене в два раза ниже.

В разработке нового поколения подшипниковых узлов принял также активное участие центральный институт РЖД – ВНИИЖТ, директор которого, старший вице-президент РЖД д-р. техн. наук Б. Лapidус выступил на презентации вместе с президентом компании KLUEBER господином Лангартнером,

отметив целый ряд конкурентных преимуществ новой линейки продуктов с уникальной смазкой KLUEBERPLEXHARP совместной разработки, единственной в своем классе смазок сочетающей рекордные показатели сопротивления износу и энергоэффективности в том числе при низких (– 60С) температурах. Практический интерес к продукции ИГ УПЭК проявили многочисленные представители железных дорог: российских (РЖД), в лице первого вице-президента РЖД В. Гапановича, немецких (DeutscheBahn), в лице руководителя службы закупки компонентов фрау М. Ирганг с большой группой специалистов, обсуждавших вопросы сертификации продуктов УПЭК, французских (SNCF) в лице руководителя направления климат техники Ф. Джованни, и украинских, в лице генерального директора «Укрзалізниці» В. Козака. Огромный интерес вызвали представленные продукты и у компаний – поставщиков техники для железных дорог. Знаменитая FaiveleyTransport уже поставила более 300 кондиционеров на воздушном цикле на DeutscheBahn и другие европейские дороги, но не удовлетворена их техническими характеристиками и связывает большие надежды с возможностями применения климат систем УПЭК.

Экспозицию посетили также ведущие мировые производители – Bombardier, Talgo, Sojitz, ряд вагоностроительных компаний – «Азовмаш», «Крюковский», «Уралвагонзавод», «Тихвинский», «Стахановский», «Алтайвагон» и ряд других ведущих предприятий отрасли (*Левый берег* (http://economics.lb.ua/press/2012/10/15/174442_rossiyskie_zheleznodorozhniki.html). – 2012. – 15.10).

* * *

Разработки украинской компании УПЭК (Харьков) получили статус «мировой премьеры» на международной выставке транспортного машиностроения InnoTrans-2012 в Берлине. Об этом говорится в пресс-релизе компании.

Всего на выставке были представлены более 2500 компаний из 45 стран, но только 100 из них получили статус «мировой премьеры». Организаторы выставки особо отметили такие разработки украинцев: новые энергоэффективные подшипниковые узлы с повышенным межремонтным ресурсом до 1 млн км; экологичные высокоэнергоэффективные безфреоновые климат-системы на воздушном цикле.

Климатическая система УПЭК не использует в качестве возобновляемого источника энергии ни энергию ветра, ни солнечную энергию, ни низкопотенциальное тепло грунта, грунтовых или сточных вод, а использует термодинамическую энергию окружающего воздуха. В отличие от классических тепловых насосов «воздух – воздух», окружающий воздух в этой уникальной машине является одновременно и источником возобновляемой низкопотенциальной энергии и самим рабочим телом цикла.

Компанія УПЭК – єдинственна на постсоветському просторі незалежна компанія, яка має права на розробку підшипникових вузлів для колії 1520 мм. Харківцям вдалося поєднати підвищений ресурс, інтересну ціну і предельно низький рівень износу підшипникового вузла.

Напомним, «Укрзалізниця» зацікавилася кондиціонерами УПЭК (*Левий берег* (http://economics.lb.ua/other/2012/10/15/174428_ukrainskuyu_kompaniyu_otmetili.html). – 2012. – 15.10).

Перспективні напрями розвитку української науки

Национальный научный центр «Институт метрологии» (Харьков) разрабатывает лазерный дальномер для автоматической стыковки космических аппаратов. Об этом сообщил первый заместитель генерального директора по научной работе института П. Неержмаков. По его словам, при сближении космических кораблей с орбитальной станцией возникает необходимость более точной доводки на заключительном этапе их стыковки (на расстоянии 100 м). Для этого нужна более точная информация о фактическом расстоянии между объектами. При этом ставится задача обеспечить автоматический режим определения расстояния.

Над созданием автоматической системы работают украинские и российские предприятия (заказчик – российский консорциум «Энергия»), а харьковский институт уже к концу следующего года должен представить опытный образец дальномера, который будет встроено в общую систему.

К новому прибору предъявляется целый ряд требований: его объем ограничен одним литром (1 куб. дециметр), он должен проводить измерения в динамике и при малых оптических силах (*STATUS QUO* (http://www.sq.com.ua/rus/news/nauka_i_tehnologii/11.10.2012/harkovskij_institut_metrologii_razrabotaet_lazernyj_dalnomer_dlya_stykovki_kosmicheskikh_apparatov). – 2012. – 11.10).

Діяльність науково-дослідних установ

Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі розглянули фахівці під час Всеукраїнської науково-практичної конференції у Харківському національному університеті внутрішніх справ (ХНУВС).

У роботі конференції взяли участь: народний депутат України, доктор філософії в галузі права, заслужений юрист України І. Бережна; працівники право-

охоронних органів, суду та прокуратури; учені з Києва, Одеси, Львова, Донецька, Луганська, Дніпропетровська, Запоріжжя, які ведуть наукову діяльність за напрямом роботи конференції.

Учасників зацікавили доповіді академіка Національної академії правових наук України, доктора юридичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України В. Шепітька на тему: «Трансформації в кримінальному процесі та деякі тенденції криміналістики в сучасних умовах» та начальника відділу ГСУ МВС України, кандидата юридичних наук М. Цуцкїрїдзе, який висвітлив тему «Негласні слідчі дії за новим КПК».

Під час конференції також були оприлюднені доповіді начальника Департаменту кадрового забезпечення МВС України М. Дивака «Принципи та завдання управління персоналом органів внутрішніх справ України», начальника ГУМВС України в Харківській області В. Козицького «Правовий статус керівника органу досудового розслідування» та ін. Заступник начальника Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру при ГУМВС України в Харківській області С. Шевцов презентував виставку сучасного криміналістичного обладнання.

Учасниками конференції були висвітлені актуальні питання реформування кримінального судочинства в умовах прийняття нового КПК, окреслено напрями діяльності ОВС в удосконаленні досудового розслідування, розглянуто шляхи розвитку криміналістики в умовах реформування законодавства про кримінальне провадження.

Наукові дослідження та визначення проблемних питань з цієї тематики є важливими для забезпечення ефективного функціонування органів досудового розслідування, прокуратури та адвокатури. Зміст нового Кримінального процесуального кодексу України свідчить про реалізацію новаторства у законотворчості та наближення правового регулювання кримінальної процесуальної діяльності до міжнародних стандартів.

Висловлені на конференції зауваження та пропозиції будуть враховані під час наукового, методичного та організаційного супроводження у впровадженні Кримінального процесуального кодексу України (*ЦЗГ ХНУВС*

(<http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/784642;jsessionid=2A41865503EEEC2F40B69BAED88D8A58>). – 2012. – 9.10).

* * *

У Національній академії державного управління при Президентіві України відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Електронний документ: актуальні завдання та практичне впровадження».

Співорганізатори заходу виступають Державна архівна служба України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства, Центральний державний електронний архів України.

Метою конференції є визначення актуальних наукових і практичних проблем впровадження електронних документів, що постають перед документознавцями й архівістами на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства, окреслення можливих шляхів вирішення зазначених проблем.

У конференції взяли участь директор Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства О. Гаранін, перший віце-президент Національної академії К. Ващенко, заступник голови Державної архівної служби України О. Музичук, директор Центрального державного електронного архіву України О. Ус, директор Департаменту забезпечення документообігу, контролю та роботи із зверненнями громадян Секретаріату Кабінету Міністрів України О. Коваль, керівник Головного управління документального забезпечення Адміністрації Президента України І. Стасенко, провідні вчені, представники архівних служб та установ, навчальних і наукових закладів не лише України, а й Білорусі, Естонії, Казахстану, Литви, Росії, США.

У рамках конференції планується обговорити ряд актуальних питань щодо законодавчого регулювання у сфері електронного документообігу, ролі електронного документа в діловодстві, проблеми архівного зберігання електронних документів та наукових розробок із зазначених напрямів (*Кабінет Міністрів України* (http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article.jsession-id=CAEBF1C9C3A6B4FCC04B0E6FE485EA10?art_id=245671734&cat_id=244277212). – 2012. – 9.10).

* * *

У смт Жданівсьо (Закарпаття) відбулася **I Науково-практична конференція «Електричні мережі: сучасні проблеми моніторингу та керування-2012»**. Організаторами конференції виступили Національна академія наук України, Мукачівський державний університет, Інститут електродинаміки Національної академії наук України, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», Секція «Україна» Інституту інженерів по електротехніці та електроніці (ІЕЕЕ), Наукова рада «Наукові основи електроенергетики».

Конференція проходила за підтримки Міністерства енергетики та вугільної промисловості України та Національної комісії державного регулювання у сфері енергетики України.

Метою проведення конференції стала координація зусиль з модернізації вітчизняних електромереж на основі концепції Smart Grid, що має забезпечити прискорений перехід електромережевого комплексу нашої країни на вищий ступінь технічного розвитку та дасть змогу сформувати електричні мережі нового покоління, які відповідають рівню мереж у технічно розвинутих країнах. З привітальним словом виступили Міністр енергетики та вугільної промисловості України Ю. Бойко, голова Закарпатської обласної ради народних депу-

татів І. Балага, проректор з наукової роботи Мукачівського державного університету, канд. фіз.-мат. наук В. Кабацій, професор НТУУ «Київський політехнічний інститут», д-р. техн. наук С. Денисюк.

Учасники конференції виступали з доповідями на пленарних та секційних засіданнях.

За результатами роботи конференції було прийнято рішення, що пріоритетним завданням на 2013 р. має стати розробка Державної програми інноваційного розвитку електроенергетики на базі концепції Smart Grid. Метою програми є підвищення надійності, якості та економічності енергопостачання споживачів шляхом модернізації електричних мереж ОЕС України на основі інноваційних технологій (*Відкрите Закарпаття-ViZa* (<http://www.viza.uz.ua/news/5659>), – 2012. – 11.10).

Аерокосмічна і авіаційна галузі

На сьогодні найбільш актуальними напрямками наукових космічних досліджень являються Луна і Марс. Україна, як член міжнародної ініціативи «GLOBAL EXPLORATION STRATEGY (GES)», також планує приєднатися до неї. Об цьому йде мова в законопроекті «Об утвержении Общегосударственной целевой научно-технической космической программы на 2013–2017 годы», котрий є в розпорядженні IT Expert. «Програмою передбачається формування наукових програм по фундаментальних дослідженнях об'єктів Всесенної, а також обґрунтування ряду космічних експериментів по дослідженню Луни (в частині, радіолокація поверхні Луни в міліметровому діапазоні довжин волн електромагнітного спектра, картографування космічної сфери в діапазоні енергій 1021 эВ з використанням поверхні Луни як мішені, спектрополяриметричні дослідження складу ґрунту, піднятого з поверхні Луни мікрометеоритами)», – кінець цитати.

В частині, таким чином, чиновники планують привернути увагу молоді, перевірити новітні наукові ідеї і популяризувати в суспільстві знання про космос (*IT Expert* (<http://itexpert.in.ua/svjaztelekom/item/18162-ukraina-planiruet-prisoediniťya-k-issledovaniiu-luni.html>), – 2012. – 4.10)..

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань

В Купянське Харківської області планується побудувати завод, котрий буде спалювати сміття по розробаній в Харківі технології

термокаталитического обезвреживания. Об этом сообщили в Северо-восточном научном центре (СВНЦ) Национальной академии наук Украины, ученые которого разработали технологию. Мусоросжигательные комплексы производительностью от 100 кг до 5 т мусора в час по харьковской технологии производит компания «Лота».

Как отметили в компании, завод может быть расположен не ближе 100 м от жилых домов. «Места в Купянске достаточно, поэтому проблем с размещением предприятия не будет. Технический проект завода уже разработан, как только будет подписан соответствующий договор, начнется производство оборудования. Согласно технологии, после сортировки и отделения полезных фракций оставшийся мусор сжигается, что уменьшает его первоначальный объем до 10 %. Зольные остатки потом используют в качестве подсыпок на дорогах и для других, в том числе строительных, целей. Удельная стоимость утилизации мусора в среднем составляет 250 грн за тонну», – рассказал конструктор «Лоты» А. Ровенский. По его словам, возможно, аналогичный комплекс будет поставлен и для Изюма. По харьковской технологии уже работают мусорный завод в Люботине (в структуре Южной железной дороги) и мобильные мусоросжигающие установки, одна из которых – в порту «Южный» (Одесская обл.) (*STATUS QUO* (http://www.sq.com.ua/rus/news/nauka_i_tehnologii/11.10.2012/dlya_kupyanska_sproektirovali_zavod_szhigayuschij_musor_po_harkovskoj_tehnologii/). – 2012. – 11.10).

Альтернативні джерела енергії

Перші вітроустановки Ботієвської ВЕС введено в експлуатацію. Про це повідомив голова Держенергоефективності України М. Пашкевич, який узяв участь у відкритті Ботієвської ВЕС у Запорізькій області. За його словами наразі це найбільша вітроелектростанція в Україні. «Запуск ВЕС – це важливий крок у розвитку відновлюваної енергетики України. Він демонструє перспективність та прибутковість реалізації таких проектів в нашій державі», – зазначив М. Пашкевич.

Напередодні компанія ДТЕК завершила монтаж 19 вітряних установок. Ще 11 вітряних турбін будуть встановлені до кінця жовтня. Перші «зелені» кіловат-години вже надійшли в мережі «Запоріжжяобленерго». До кінця року всі 30 вітроустановок першої черги, встановленою потужністю 90 МВт, будуть запущені в експлуатацію. Очікується, що ще 110 МВт потужності Ботієвської ВЕС будуть запущені до кінця 2013 р. Після виходу на проектну потужність у 200 МВт, Ботієвською ВЕС буде щорічно генерувати в середньому 686 ГВт.ч електроенергії (*Державне агентство з енергоефективності і енергозбереження України* (<http://sae.gov.ua/archives/3029#more-3029>). – 2012. – 4.10).

Інформаційні технології

Електронна культура пов'язана зі створенням, розповсюдженням та використанням електронних версій великого масиву документальних документів, які зберігають архівні установи. України. Оскільки Україна взяла курс на розбудову інформаційного суспільства, Кабінет Міністрів України протягом 2011–2012 рр. прийняв ряд нормативно-правових актів, спрямованих на перехід органів виконавчої влади на безпаперовий документообіг і запровадження системи електронної взаємодії між ними.

В архівних установах України запроваджується система електронного документообігу, оцифровуються та переводяться в електронну форму документи. Паралельно з цим іде пошук шляхів, що з ними робити – як та де їх зберігати, як ефективно керувати масивами електронних документів і т. ін.

При цьому архівні установи начального рівня (архівні відділи, трудові архіви), у своїй переважній більшості, взагалі не мають такого комунікаційного засобу як Інтернет, не мають сайтів, серверів для зберігання та керування електронними документами, тому залишаються осторонь цього процесу. З чого можна зробити висновок, що архівна галузь України потребує більш детальної інформатизації.

Щоб якимось чином зрушити з місця цю проблему серед архівних установ Київської області, Державний архів Київської області (ДАКО) взяв участь у створенні програмно-апаратного інформаційно-пошукового архівного комплексу «ПОЛІДАР» (далі – Система).

Прикладені зусилля вже дали практичний результат – на сьогодні значна частина архівних установ області вже отримали повноцінні сайти і наповнюють їх даними, а решта отримують сайти до кінця року.

Актуальність даної теми дослідження зумовлена інтенсивним впровадженням інноваційних технологій в архівну сферу, що сприяє ознайомленню українського суспільства зі змістом глобального інформаційного середовища.

Мета роботи полягає в аналізі сучасного стану й перспектив формування архівних електронних ресурсів України (на прикладі архівних установ Київської області) у мережі Інтернет, побудові архівної інформаційної системи «Електронна мережа архівів Київщини».

Головні завдання дослідження зумовлено його метою і полягають у:

- з'ясуванні ступеня науково-теоретичного опрацювання теми та її практичної реалізації, окресленні джерельної бази, аналізі веб-сайтів архівних установ як архівних довідників;
- вивченні досвіду зарубіжних архівних інформаційних ресурсів, дослідженні особливостей їх складу та змісту;
- аналізі наявних українських архівних інформаційних ресурсів у мережі Інтернет, їх структури й наповнення;

- виявленні основних здобутків та перешкод на шляху формування електронних архівних інформаційних ресурсів;
- реалізації основних пріоритетів розвитку архівної справи (на прикладі архівних установ Київської області) щодо впровадження інформаційних технологій в архівну галузь;
- дослідженні ролі держави щодо впровадження інформаційних технологій в архівну сферу.

Предметом дослідження є функціонування системи «Електронна мережа архівів Київщини», веб-сайтів архівних установ Київської області, особливості формування і технічного супроводу інформаційних ресурсів, організація доступу до них, перспективи розвитку цих ресурсів в умовах інформатизації суспільства з урахуванням сучасного історичного етапу розвитку України.

У сучасній вітчизняній науці цій темі приділяється значна увага, що пояснюється актуальністю і багатоаспектністю проблеми дослідження та побудови інформаційної архівної системи в глобальній інформаційній мережі.

Теоретична значущість дослідження полягає в науковому опрацюванні, аналізі й узагальненні основних тенденцій та досвіду формування інформаційних архівних ресурсів в Україні та інших державах світу, розробці комплексу взаємопов'язаних науково-методичних та науково-організаційних заходів розвитку архівних ресурсів у глобальній мережі Інтернет.

Необхідно звернути увагу, що в наш скрутний час архівні установи області отримують сайти абсолютно безкоштовно і оплачують лише послуги за доступ до Інтернету (*Київська обласна державна адміністрація* (<http://www.kyiv-obl.gov.ua/search>). – 2012. – 11.10).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

Держуправління охорони навколишнього природного середовища в Дніпропетровській області взяло участь у роботі пленарного засідання наукового симпозіуму «Тиждень еколога-2012». Крім пленарного засідання під час заходу працювали науково-технічні секції, проводились зустрічі за круглим столом з обговорення проблем безперервної екологічної освіти, питань радіоекології промислових міст та екології гірничо-металургійних регіонів, екологічного менеджменту та сучасних технологій міського екомоніторингу, екології р. Дніпро в містах України та інші питання.

Симпозіум проведено вченими Дніпродзержинського державного технічного університету за підтримки Комітету з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи Верховної Ради України, Міністерства освіти та науки України, Дніпропетровської обласної державної адміністрації, Дніпродзержинської міської ради.

У рамках пленарного засідання керівництво Держуправління виступило з передмовою, у якій зазначено цілі та завдання регіональної екологічної програми щодо зменшення викидів в атмосферне повітря, яка реалізується в рамках Комплексної стратегії розвитку регіону.

Симпозіум об'єднав зусилля вчених, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, контролюючих органів, експертів, керівників екологічних служб промислових підприємств, громадських організацій та іноземних компаній щодо виходу промислових міст із екологічної кризи.

Під час заходу відбувся обмін досвідом та розширення творчих контактів у вирішенні екологічних завдань, обговорення аспектів організації, програми і концепції практичної діяльності «Асоціації кафедр екології технічних вузів та університетів» (*Міністерство екології та природних ресурсів України* (<http://www.menr.gov.ua/content/article/11432>). – 2012. – 12 10).

Охорона здоров'я

Ученые разработали продукты питания, которые обогащены полезными веществами, добытыми из морепродуктов. На сегодняшний день продукция проходит медико-биологическую экспертизу, и ее авторы надеются получить патент уже в ближайшее время.

В проекте участвуют также специалисты Института биологии южных морей им. А. Ковалевского и Харьковского государственного университета питания и торговли. Благодаря усовершенствованным продуктам жители Украины смогут получать витамины, микро- и макроэлементы, содержащиеся в дарах моря, не употребляя сами морепродукты. Это способствует повышению иммунитета и оказывает профилактическое воздействие (*Голос Запорожья* (<http://golos.zp.ua/news/4933-poleznuu-mayonez-k-stolu.html>). – 2012. – 11.10).

* * *

Государственная организация «Институт пищевой биотехнологии и геномики» Национальной академии наук Украины (НАНУ) теперь будет заниматься испытаниями генно-модифицированных организмов (ГМО). Такие полномочия институт получил от Кабинета Министров.

Ранее в Украине отсутствовала система научно-методологической координации лабораторий, которые исследуют продукцию с содержанием ГМО, отметили в ведомстве.

Научно-методологический центр на базе «Института пищевой биотехнологии и геномики» будет отвечать за тестирование и разработку методов выявления генно-модифицированных компонентов.

Институт пищевой биотехнологии и геномики» НАНУ является наиболее методологически и технически оснащенным учреждением для формирования

нового дослідницького центру, а також має досвід розробки методів визначення якості та кількості вмісту ГМ-компонентів (*Україна починає випробування ГМО // Сьогодні* (<http://www.segodnya.ua/ukraine/Ukraine-nachinaet-ispytaniya-GMO.html>). – 2012. – 15.10).

Наука і влада

Антимонопольний комітет України затвердив Типові вимоги до узгоджених дій суб'єктів господарювання стосовно спільних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт. У Типових вимогах визначені умови, за дотримання яких здійснення узгоджених дій суб'єктів господарювання у зазначеній сфері не забороняється та не потребує відповідного дозволу комітету. Так, суб'єктам господарювання дозволяється здійснювати узгоджені дії щодо проведення спільних досліджень або експериментальної діяльності з метою вдосконалення виробництва, техніко-технологічного та економічного розвитку, якщо умови вчинення таких дій не призводять до суттєвого обмеження конкуренції на ринку.

Також у документі містяться вимоги та зобов'язання, яких повинні дотримуватися учасники зазначених узгоджених дій з тим, щоб їхні дії не призвели до порушень законодавства про захист економічної конкуренції.

Запровадження цих Типових вимог спрощує здійснення спільних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, а також стимулюватиме вкладення інвестицій у вказану сферу.

Розроблення документа є одним з результатів роботи щодо наближення конкурентного законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Відповідно до порядку денного Асоціації Україна – ЄС, одним з напрямів гармонізації конкурентного законодавства є розроблення та впровадження в Україні Типових вимог щодо здійснення окремих видів узгоджених дій суб'єктів господарювання.

Розпорядження, яким затверджені Типові вимоги, зареєстроване в Міністерстві юстиції України (*Антимонопольний комітет України* (<http://www.amc.gov.ua/amku/control/main/uk/publish/article/90171>). – 2012. – 9.10).

* * *

9 жовтня 2012 р. у Національному педагогічному університеті ім. М. П. Драгоманова розпочала свою роботу дводенна II Міжнародна науково-практична конференція «Наукова еліта у розвитку держав». Організаторами конференції виступили: Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Національна академія педагогічних наук України, Національ-

ний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, Інститут екології економіки і права, Національний центр «Мала академія наук України».

Головною метою конференції є обговорення ролі наукової еліти у стратегічних напрямках розвитку держав, основних засад формування та підтримки майбутньої наукової еліти.

У відкритті конференції узяли участь ректор Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, академік НАПН України, доктор філософських наук, професор В. П. Андрущенко; президент Національної академії педагогічних наук України, академік НАН України, доктор філософських наук, професор В. Г. Кремень; радник, спеціально уповноважений Прем'єр-міністра України, академік НАПН України, доктор філософських наук А. П. Толстоухов; народний депутат України, академік НАПН України, член-кореспондент України, доктор філософських наук, професор С. О. Доній; представники Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств, відомств, керівників органів управління освітою, представників вищих, позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, громадськість, вчені України, Польщі, Росії, Словаччини, Чехії, Молдови та інших держав.

На конференції обговорювалися питання щодо ролі наукової еліти в соціально-гуманітарному розвитку держав; екології та охорони навколишнього середовища в розвитку держав; економіко-правового розвитку держав і наукової еліти; Малої академії наук України як системи формування майбутньої наукової еліти (*Комітет ВР з питань науки та освіти* (http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article.jsessionid=2352DC64F37A3153759513A04660D5E5?art_id=53426&cat_id=44731). – 2012. – 10.03).

* * *

Державне агентство з енергоефективності і енергозбереження України підтримує ініціативи міст у питаннях сталої енергетики. Про це заявив заступник голови Держенергоефективності України С. Дубовик на відкритті регіонального форуму «Угода мерів – від зобов'язань до дій у сфері сталої енергетики».

«Наразі перед агентством, власне, як і перед всією державою в цілому, стоять два головних завдання: підвищити рівень енергоефективності й докорінно змінити структуру енергетичного балансу країни. Ми повинні відійти від використання викопних видів палива, адже ціни на них з кожним днем підвищуються. У першу чергу від того потерпають жителі міст, які споживають близько 78 % енергоресурсів. Змінити ситуацію можна лише за ініціативності та підприємливості міських голів. Ми ж у свою чергу намагатимось зробити все можливе задля активізації процесу. Власне, з цією ціллю минулого року

Агентством було підписано меморандум про співробітництво з Асоціацією енергоефективних міст України», – повідомив С. Дубовик.

До 2020 р. ціни на енергоресурси у Львові зростуть більш ніж у три рази. Аналогічна ситуація складеться в переважній більшості міст України. «Шукати вихід маємо в заміні традиційних енергоресурсів відновлюваними. Власне, з цією метою за ініціативи Європейського Союзу було створено проект “Угода мерів”. Проект спрямований на налагодження плідної співпраці між муніципалітетами задля здійснення заходів з підвищення енергоефективності», – переконаний керівник групи експертів проекту «Угода мерів-Схід» А. Копець.

На сьогодні кількість учасників-міст проекту «Угода мерів» налічує понад 4200, з них – 30 українських. Останніми до проекту приєдналися: Тернопіль, Краматорськ, Рівне, Євпаторія, Черкаси, Алчевськ, Житомир, Миргород. Нагадаємо, Київ долучився до Угоди мерів у листопаді 2011 р.

Зі слів керівника Управління програм допомоги в Україні представництва ЄС Е. Расбаша, енергозатратність української економіки – зашкалює. Україна використовує в чотири рази більше енергоресурсів, ніж Європейський Союз. «Як на мене, проект “Угода мерів” є найкращим орієнтиром на шляху до вирішення проблем енергозатратності територіальних громад. Підписанти угоди беруть на себе добровільні зобов’язання зі здійснення заходів для підвищення енергоефективності. Ми ж всіляко сприятимемо їх діяльності, зокрема, це стосується розробки та реалізації муніципалітетами Плану дій для сталого енергетичного розвитку (ПДСЕР)», – повідомив наприкінці зустрічі Е. Расбаш (*Державне агентство з енергоефективності і енергозбереження України* (<http://sae.gov.ua/archives/3032#more-3032>)). – 2012. – 4.10).

* * *

9 жовтня 2012 р. у департаменті економіки проведено засідання Громадської ради з питань наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності при Івано-Франківській облдержадміністрації, на якому були розглянуті питання щодо проведення в грудні обласної науково-практичної конференції «Вчені Прикарпаття – сталому розвитку Прикарпаття» та III обласної виставки «Досягнення науки – виробництву».

Підбито підсумки проведення «Дня відкритих дверей» у вищих навчальних закладах, які проходили 3 квітня 2012 р.; розробки регіонального технологічного плану (стратегії) інновацій та трансферу технологій на основі державно-приватного діалогу. На засіданні прийнято відповідні рішення та дані доручення.

Обговорено питання щодо початку реалізації II етапу інвестиційного проекту «Виробництво дитячого харчування на основі екологічно чистого коров’ячого молока в Рогатинському районі», який одногolosно вирішено підтримати, спрямувавши відповідне звернення голові облдержадміністрації.

Обговорено та прийнято рішення по зверненню директора ТОВ «НВЦ «Новатор» щодо прискорення отримання дозволу на оформлення свідоцтва на право власності реконструйованого столярного цеху.

Також одногослосно підтримана пропозиція щодо введення до складу громадської ради В. Потяка – директора ДП «Івано-Франківський державний центр науки, інновацій та інформатизації». Довідково: Громадська рада з питань наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності при облдержадміністрації створена розпорядженням облдержадміністрації від 10.02.2012 р. № 69, яким затверджено Положення та її склад (*Івано-Франківська обласна державна адміністрація* (<http://www.if.gov.ua/modules.php?name=News&file=article&sid=17694>), – 2012. – 10.10).

* * *

Заступник голови обласної державної адміністрації І. Шишка взяв участь у роботі 52-ї обласної науково-практичної конференції з питань впровадження досягнень науки в практику та удосконалення державного санітарно-епідеміологічного нагляду. Учасниками конференції стали науковці, працівники санітарно-епідеміологічних служб та практикуючі лікарі.

Під час пленарного засідання учасники конференції обговорили сучасні реалії гігієнічної науки та практики, теоретико-методологічні основи досліджень діалектичної системної тріади соціальних явищ – образу, способу і стилю життя та їх формуючого впливу на стан здоров'я населення. Крім того, були визначені актуальні питання гігієни навколишнього середовища та порушені проблеми організації доклінічної діагностики в практиці лікаря сімейної медицини.

Також шлося про позитивний досвід Запорізькою міською СЕС щодо запровадження «єдиного офісу» з проведення державної санітарно-епідеміологічної експертизи та надання платних послуг.

У рамках конференції працювали санітарно-гігієнічна та епідеміологічна секції, підготовлені 44 науково-практичні роботи, 28 з яких були обговорені на пленарних засіданнях (*Запорізька обласна державна адміністрація* (<http://www.zoda.gov.ua/news/17129/sanepidemstantsiya—regionu-objednuje-praktikiv-i-teoretikiv.html>), – 2012. – 12.10).

Підп. до друку 29.11.2012.

Формат 60x84/16. Друк офс. Ум. друк. арк. 4,88.

Видається в друкованому та електронному вигляді

Адреса видавництва: 03039, м. Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3